

Tyyne Luoma

Inkeri Benson

terveydenhoitajatyön uranuurtaja

Tällä muistelmalla
Suomen Terveystenhoitajayhdistys r.y.
haluaa kunnioittaa perustajajäsenensä
terveydenhuoltoneuvos TYYNE LUOMAN
elämäntyötä.

Inkeri Benson

*Tyyne
Luoma*

terveydenhoitajatyön
uranuurtaja

Alkuperäispainos: Sairaanhoidon vuosikirja X:stä 1973
Arvi A. Karisto Oy, Hämeenlinna 1973

Uusi painos: Suomen Terveystenhoitajaliitto STHL ry 1995
Tummavuoren Kirjapaino Oy, Vantaa 1995

Tyyne Luoma terveydenhoitajatyön uranuurtaja

PIONEER IN PUBLIC HEALTH NURSING

On ajankohtaista kirjoittaa katsaus Tyyne Luoman elämäntyöhön vuonna 1972, jolloin uusi kansanterveyslaki kumoo hänen ja hänen aikalaistensa suuren elämäntyön: vuoden 1944 lain kunnallisista terveyssisarista ja lain kunnallisista äitiys- ja lastenneuvoloista. Samaan aikaan pohtii komitea koko terveydenhuoltohenkilökunnan, myös terveyssisarien, nykyisten terveydenhoitajien, uutta koulutusta ja uutta tehtäväasetelmaa.

Historia osoittaa kerta kerran jälkeen, että useat eilen syntyneet luulevat kaiken uudelta näyttävän syntyneen heidän mukanaan. Monet meistä esimerkiksi sanovat keksineensä, että painopisteen terveydenhuollossa tulee siirtyä sairaanhoidosta terveydenhoitoon. On sen vuoksi hyvä luoda silmäys ajassa taaksepäin ja nähdä, että ennen meitäkin jo jotain tiedettiin.

Tyyne Luoma kirjoitti vuonna 1926 artikkelissa »Uusi sairashoidollinen työalote» muun muassa:

»Ennen kiinnitettiin päähuomio siihen, miten voitaisiin sairastunut parantaa, nyt koetetaan kaikin keinoin valmistaa maaperä sellaiseksi, että voitaisiin estää taudin tulo ja sen aiheuttamat taloudelliset ja yhteiskunnalliset vaikeudet. Tämän estävän ajan merkeissä on useissa Euroopan maissa ja Yhdysvalloissa syntynyt kaikkien muiden yhteiskunnallisten terveydenhuoltotyömuotojen, kuten esim. lastensuojelu-, tuberkuloosi- ja kouluhoitotyön rinnalla tavallaan uusi sairashoidollinen työmuoto, jossa sairaanhoidon historian vanhimpaan työmuotoon, nimittäin kotisairaanhoidoon on liitetty uudemman ajan tuoma estävä sairashoito.

Myös kuuluu hoitajattaren tehtävään, mikäli mahdollista, auttaa hänen hoitoonsa joutuneita perheitä yhteiskunnallisissa ja taloudellisissa vaikeuksissa, sekä asettua yhteistyöhön kussakin tapauksessa parhaita apua antavan yhteiskunnallisen työjärjestön kanssa.»¹¹⁾

Nämä sanat, jotka terminologiaa muuttaen voidaan kääntää nykyaikaiseksi ehkäisevän terveydenhuollon ja kuntoutuksen sekä terveydenhuollon ja sosiaalihuollon yhteistyön perusjulistukseksi, kirjoitti Tyyne Luoma työskenneltyään vuosina 1921—1924 New Yorkin kuuluisassa Henry Street Settlementissa. Kun me murehdimme sitä, että emme vielä-kään ole päässeet edes uljaissa sairaaloissamme uneksi-maamme kuntoutukseen ja terveystkasvatukseen, voimme vain aavistaa, miten rohkeita ja kauasnäkeviä tällaiset sanat olivat 1920-luvulla.

Jo 1800-luvulla oli maassamme luotu perusta nykyaikaiselle ympäristöhygienialle, mutta yksilöön kohdistuva terveydenhoitotyö alkoi vasta sata vuotta myöhemmin. Ympäristöhygieniaan oli kiinnitetty huomiota muun muassa Lääkintäkollegiolle (Collegium Medicum) vuonna 1816 annetussa joh-tosäännössä:

»Collegium Medicumin» tulee mahdollisimman tarkoin koettaa tutkia niitä syitä, jotka vaikuttavat siihen, että muutamat maan seudut, kaupungit, pitäjät tai kylät sekä samoin muutamat ammatit ja elinkei-not ovat toisia epäterveellisemmät, ja sitten kun Collegium tarkan har-kinnan jälkeen katsoo voivansa ehdottaa varmoja keinoja näiden suur-ten epäkohtain ehkäisemiseksi, ovat ehdotukset jätettävä Meidän Hal-litus Conseljnin tutkittavaksi lisätoimenpiteitä varten.»¹⁴⁾

Vastaavanlaisia oivalluksia yksilöön kohdistuvan terveydenhuoltotyön kehittämiseksi alkoi kuulua vasta 1900-luvun alkupuolella, jolloin terveydenhuoltotyömme uranuurtajat, kukin tahollaan ja hyvässä yhteistyössä, loivat pohjan sille työlle, josta meidän nyt on hyvä ponnistaa eteenpäin. Näi-hin uranuurtajiin kuuluvat Severi Savonen, Tyyne Luoma ja Venny Snellman ja heidän taustavoiminaan Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistys ja Suomen Punainen Risti. Tyyne Luoman osuus terveyssisarten kouluttamisessa, terveyssisar- ja neuvolalain aikaansaamisessa sekä terveyssisartyön jatkuvassa kehittä-misessä lienee kaikkein merkittävin.

Lapsuus ja koulunkäynti sekä ensimmäiset työkokemukset 1893—1921

Tyyne Luoma syntyi 30. 1. 1893. Hänen isänsä, urakoitsija Johan Jaakko Luoma, entinen Lähdeluoma, oli kotoisin Jalasjärveltä, mutta muuttanut Helsinkiin jo vuonna 1880. Äiti, Liisa Sofia o.s. Rimmi oli kotoisin Kälviältä. Lapsia

oli kaikkiaan neljä, joista vanhin, Johan Valdemar, kuoli puolen vuoden ikäisenä. Toiseksi vanhin, Hilja Sofia, avioituttuaan Palonen, oli sisarusparvesta ainoa, jolla oli lapsia, kolme poikaa. Nämä pojat olivat Tyyne Luomalle kirjeenvaihdesta saatavien tietojen mukaan erittäin rakkaita. Ainoa eloonjäänyt veli oli Tyyneä, perheen kuopusta, neljä vuotta vanhempi.

Perheestä on säilynyt valokuva, jossa huomio kiintyy isän myhäileviin kasvonpiirteisiin ja Tyynen valppaaseen ja suoraselkäiseen olemukseen. Vaatetus paljastaa puhtaan ja yksinkertaisen maun. Säilyneestä kirjeenvaihdesta päätellen Tyyne-tytöllä näyttää olleen erittäin hyvät suhteet kotiväkeensä. Matkoiltaan hän kirjoitti ahkerasti kirjeitä, jotka aina alkoivat sanoin »Rakkaat kotolaiset». Niissä hän selosti selkein sanakäantein hyvät tapahtumat, mutta säästi vanhempansa suruilta ja vastoinkäymisiltä. Nämä taas käyvät ilmi samaan aikaan ystäville kirjoitetuista kirjeistä. Vanhemmilleen hän lakkaamatta teroitti terveydenhoidollisia toimenpiteitä: kylpyä vähintään kahdesti viikossa, isän jalkojen hieromista ja muuta hoitoa. Hän kehoitti heitä olemaan huolehtimatta tyttärestään kaukana maailman turuilla.

Nuori Tyyne näyttää olleen varsin sosiaalinen ja ystävyyssiteitä solmiava. Pieneen mustakantiseen vihkoon »Muistiinpanoja» on 19-vuotiaan käsialalla tehty muun muassa seuraava merkintä:

»Ei ystävyys saa olla hemmottelevaa, sellaista, joka toisen virheitä kaunistelee ja ihailua suitsuttaa, siinä tulee olla rakkauden ohella suolaa ja voimaa. Luonteiden tulee hioutua toistensa kautta ja avulla. Ei ystävyys saa olla itsekästä, niin että kumpikin ensisijassa tahtoo ottaa ja saada toiselta hänen parastansa; antaminen olkoon ystävysten suurin ilo. — *Me emme saa milloinkaan unohtaa, että on olemassa muita ihmisiä.*»

Kirjeet neitosen iässä olevalle Tyynelle kertovat kiitollisista ja voimakkaista ystävyyssiteistä:

»Kiitos ystäväiseni, ystävällisestä kirjeestäsi! Kiitos, että tunnet tuota ystävyyttä ja myös sitä, että lausut sen. Me suomalaiset olemme yleensä niin jäykkiä, että aivan liiaksi sulkeudumme kuoreemme. Me voisimme tehdä elämän toisillemme paljon valoisammaksi, jos pikkuisen rohkeammin raottaisimme tuota kuorta. Sillä vaikka kyllä työ on elämän tärkein tekijä, olisi elämä kestävämmän synkkää, ellei tuntisi ystävyyttä.» 1911, Alli Kallioniemi

»Hyvä Jumala antakoon Sinulle Tyyne voimaa pysyä aina sellaisena kuin olet. Kylvähän elämäsi matkalla valoa ja iloa varjopuolella kulkevien elämään. Ystävällisyytesi on voima, joka etsii ihmisestä esiin hyvän, jos sitä vielä jäljellä on.» 1916, Alli.

Erittäin lämmin ja rakentava ystävyssuhde näyttää olleen Tyyne Luoman ja Helmi-ystävän välillä. Kirjeenvaihtoa voi seurata lähes kymmenen vuoden ajan vuoden 1915 kahta puolta, sitten se katkeaa. Yllättäen löytyy kirje vuodelta 1935, jossa lähettäjäksi merkitty kirkkoherratar Helmi Kallio pyytää Tyyne Luomaa kuudennen lapsensa kummiksi. Kirje loppuu nöyrästi:

»Kun on näin pitkät väliajat, ei oikein enää osaa kertoa olennaisinta. — Toisinaan hiukan arastelen Sinua, kun olet niin suurenmoisen tarmokkaasti luonut itsellesi kunnioitettavan aseman ja tunnen itseni sen sijaan koko lailla saamattomaksi. Sanotaanhan, ettei vanhoista muistoista voi iankaiken elää. Ei voikaan *elää*, mutta niin rikkaaksi ja iloiseksi voi kuitenkin itsensä tuntea, kun on raikkaita, hyviä muistoja. Ja niitähän meillä, Tyyne rakas, on vaikka muillekin jakaa! Jumalan haltuun! Helmi.»

1910-luvulla oli harvinaista, että tyttö suoritti ylioppilastutkinnon ja vielä harvinaisempaa, että hän sen jälkeen lähti tarmokkaasti etsimään itselleen omaa ammattia. Tyyne Luoma suunnitteli ensin yliopisto-opintoja ja opiskelikin syyslukukauden 1914 Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteellisessä tiedekunnassa. Vuoden 1915 alussa hän kuitenkin siirtyi sairaanhoitoharjoittelijaksi tohtori K. Eskelinin yksityissairaalaan, jossa hän työskenteli kuusi kuukautta. Jo seuraavana syksynä hänet hyväksyttiin Helsingin Yleisen Sairalan sairaanhoitajatkurssille, joka kesti kaksi vuotta. Tyyne Luoma valmistui sairaanhoitajattareksi 24-vuotiaana marraskuussa 1917 ja siirtyi heti sen jälkeen Helsingin Yleisen Sairalan gynekologisen osaston apulaishoitajaksi. Puolen vuoden kuluttua hänet nimitettiin saman sairaalan osastonhoitajaksi ja kahden vuoden kuluttua leikkaussalin hoitajaksi, jota tointa hän hoiti puoli vuotta. Tämän jälkeen hän siirtyi Kuopion lääninsairaalan leikkaussalin hoitajaksi. Tätä virkaa hän hoiti vajaan vuoden, syyskuun viimeiseen päivään vuonna 1921.

Tyyne Luoma, tuli toimineeksi sairaalalaitoksen seinien sisäpuolella melkein päivälleen neljä vuotta, ja siihen päättyi hänen sairaalatyöskentelynsä Suomessa. Hän oli jo nuorena hoitajattarena osoittanut hallinnollisia kykyjä, koska hänen ansioluettelostaan löytyy merkintä, että hän oli toiminut Helsingin Yleisen Sairalan gynekologisen osaston v.t. ylihoitajattarena kesällä kuusi viikkoa vv. 1918, 1919 ja 1920.

Tyyne Luoman on täytynyt leikkaussalitiyössään, sairaanhoito-toiminnan kaikkein selvimmin korjaamotyötä edustavassa osastossa, joutua vakavasti kysymään, olisiko jotain tehtävissä, jotta tätä korjaamotoimintaa ei niin laajassa mitassa tarvittaisi. Saatuaan kuulla, että muualla maailmassa, erityisesti Yhdysvalloissa, oli alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota sairauksia ennalta ehkäisevään toimintaan ja kotisairaanhitoon, alkoivat nämä uudet näköalat houkutella häntä pois leikkaussalitiyöstä.

Tyyne Luoma oli 28-vuotias, kun hän vuonna 1921 omin varoin lähti kolmen vuoden työ- ja opintomatkalle Amerikkaan. Meidän, joiden ulottuvilla on erilaisia apurahoja, on vaikea kuvitella tällaista rohkeutta aikana, jolloin matka valtameren yli oli sekä vaivalloinen että kallis.

New Yorkissa Tyyne Luoma työskenteli ensin apulaishoitajana viisi kuukautta Neurological Institut'ssa ja sen jälkeen Fordhom Hospital'ssa. Elämä ei aluksi turhan paljon hymiilyt nuorelle maailmanmatkaajalle. Suureksi iloksi raskaan työn ja kielivaikeuksien keskellä oli toisen suomalaisen, Kyllikki Pohjalan, läsnäolo. Kyllikki Pohjala muistelee kirjassaan »Kuljin tietäni» näitä aikoja:

»Puskimme Tyyne Luoman kanssa siellä töitä usein oikein suomalaisella voimalla samalla kun opiskelimme kieltä. Muistan erään aikaisen sunnuntaiaamun, jolloin olimme kahden suurella 30–40-paikkaisella osastolla ja suoritimme rutiiniaamutöitä. Sanoimme toisillemme: »Nyt tänä aamuna tehdään tästä osastosta oikein suomalaisen sairaanhoidon malliosasto.» Vuoteessa olevat potilaat pestiin ja huollettiin ja vuoteet kunnostettiin niin, että rivit seisoivat suorina. Kun olimme hihat ylhäällä noin toista tuntia rajusti tehneet työtä, emme olleet huomanneet, että ovella seisoj sattuimalta sinne saapunut sairaalan ylihoitaja. Hän hymiili meille ja sanoi, ettei ole sellaista työntekoa ennen nähnyt sairaalassa. Hän jopa tarjosi meille vakinaisia paikkoja.»¹⁵⁾

Vuonna 1922 Tyyne Luoma varsinaisesti löysi elämän tehtävänsä alkulähteen päästessään työskentelemään ja saamaan terveyssisarkoulutuksen Henry Street Settlementissa. Tämä paikka, josta sittemmin on kehittynyt merkittävä työkeskus Manhattantin eteläosaan kiinalaiskaupungin äärelle, sai alkunsa nuoren amerikkalaisen sairaanhoidajan Miss Lillian D. Waldin aloitteesta. Hänestä, jota myöhemmin kutsuttiin Henry-kadun enkeliksi kerrotaan, että hänen juuri lopetettuaansairaanhoidajakoulutuksensa eräs hyväntekeväisyysjärjestö pyysi häntä antamaan pienen kurssin kotisairaanhoidossa New Yorkin laitakaupungin siirtolaisille.²¹⁾ Kurssin aikana

tuli hänen luokseen pieni tyttö, joka kertoi äidin olevan sairaana ja pyysi miss Waldia tulemaan äidin luokse. Tuolla käynnillä tämä nuori sairaanhoitaja sai, kuten hän itse myöhemmin on kertonut, »henkisen kasteensa». Vaikka yleisissä sairaaloissa silloin oli paljon surkeutta ja puutteellisuuksia, sai sairaus tässä kotiympäristössä, pienessä hökkelissä New Yorkin laitakaupungissa hänet vasta tajuamaan sairauden todellisen laajamittaisuuden ja sen aiheuttamat kärsimykset sairaalan seinien ulkopuolella.

Miss Wald sai työtoverikseen kurssitoverinsa Annie Goodrichin, ja yhdessä he vuokrasivat Henry Streetin varrelta pienen huoneiston, josta käsin he vuonna 1893 ryhtyivät auttamaan kotonaan sairastavia ihmisiä. Tästä pienestä alusta kehittyi vähitellen terveys- ja sosiaalipalvelukeskus, josta siirtolaiskomiteat, terveydenhoitolautakunta, koulujen johtokunnat, asunto-olojen tarkastajat ym. tulivat kysymään neuvoja ja saamaan työnsä innoitusta.

Kolmekymmentä vuotta myöhemmin, Tyyne Luoman tullessa Henry Street Settlementiin, siellä työskenteli jo 300 hoitajataria, joista kukin hoiti omaa piiriänsä, piti huolta sairaista, järjesti opetusta ja erilaisia kursseja lapsille ja äideille. Tuohon aikaan riehuiivat rokot, ripuli ja tuberkuloosi ja imeväis- sekä äitiyskuolleisuus oli korkea. Syöpäläiset ja aliravitsemus olivat jokapäiväisiä ilmiöitä.¹¹⁾

Tyyne Luoma työskenteli Settlementin kiertävien sairaanhoitajien osastossa (Visiting Nurse Service). Hänen kirjeensä kotiin kertoo uupumattomasta innostuksesta. Settlementin henki oli alunperin suunnattu siihen, että ihmisiä tuli auttaa auttamaan itse itseään, elämään täyteläistä ja rikasta elämää, joka pohjautuu hyvälle terveydelle ja työn ja levon oikealle vaihtelulle. Tämä selkeä elämän oivallus sai Tyyne Luoman täydelleen valtoihinsa. Työpäivät olivat pitkiä, mutta siitä huolimatta hän pystyi osallistumaan myös Columbian yliopiston Teachers Collegen luennoille, jossa hän suoritti hyvin arvosanoin seuraavat oppiaineet: johdatus terveystieteisiin, psykiatrinen huoltotyö, yleinen terveydenhuoltotyö ja lasten terveydenhuoltotyö. Tämän perusteella hän sai New Yorkin yliopiston koulutettujen sairaanhoitajien pätevyyden.

Tyyne Luoma sai tehdä kovasti työtä maksaakseen elantonsa ja velaksi otetut matkarahat. Hänellä ei näytä olleen selvyttä siitä, mihin hän elämänsä kotimaahan palattuaan suuntaisi. Häntä houkuteltiin jäämään Amerikkaan, mutta kirje Hilja-sisarelle huhtikuulta 1924 kertoo:

»Voi olla paljon mahdollista, että tulen takaisin tänne Amerikkaan kunhan nyt näen miten kaikki on siellä Suomessa. En tiedä, mistä sain tuon ihmeellisen tunteen, että minun on syksyllä palattava Suomeen. Olen koettanut puhua itselleni järkeä, että jos voisin olla vielä ensi kevääseen ja koettaa ansaita hieman pääomaa, mutta se koti-ikävä on ihmeellinen kapine, se tulee niin kuin varas yöllä, ja se panee ihmisen liikkeelle, ei siinä silloin auta järkevät puheet eikä mitkään. Minulla on ollut täällä kyllä hyvä olla. Ihmiset ovat olleet ystävällisiä ja aina valmiita auttamaan. Työtä olen kyllä saanut tehdä, niin että se on toisinaan tuntunut luissa ja ytimissä, mutta ihmeellistä kyllä olen voinut koko ajan niin erinomaisen hyvin.

Nauttikaa Suomen keväästä ja kesästä. Ja Sinä Hilja, älä sinä tapa itseäsi työllä, ole paljon ulkona, nauti kesästä, raittiista ilmasta ja Jumalan auringosta ja anna sen nostaa mielesi joka päiväisten arkiasioitten yläpuolelle. Ihmiselämä on liian lyhyt, siltä on otettava kaikki mahdollinen ilo, minkä se voi meille tarjota. Rakkaat terveiseni teille kaikille, Tyyneenne.»

Paluu Suomeen ja toiminta Suomen Sairaanhoidajatarliitossa 1925—1929

Syksyllä 1924 Tyyne Luoma palasi Suomeen. Hänestä kirjoitettiin artikkeli »Suomalainen sairashoitajatar Amerikassa». Se päättyi sanoihin »Onnellinen maamme, joka sosiaaliselle työvainiolle saa sellaisen johtohenkilön kuin neiti Luoman, henkilön, jossa laajat ammattitiedot ja tunteva sydän ovat yhtyneinä. Sellaista ihmistä meidän rikkinäinen maamme tarvitsee. Antakaamme hänen työlleen ymmärtämystä ja auttakaamme häntä siinä.»¹⁸⁾

Samoihin aikoihin oli maamme sairaanhoidajamaailma ajautunut kriisitilanteeseen. Yli 25-vuotias kaksikielinen, mutta selvästi ruotsalaisvoittoinen Suomen Sairaanhoidajatar yhdistys— Sjuksköterskeföreningen i Finland joutui toteamasta, että suomenkieliset sairaanhoidajat erosivat yhdistyksestä ja perustivat oman Suomen Sairaanhoidajatarliiton. Varsinainen ratkaisu tapahtui Säätytalolla 7. 1. 1925 suureksi yllätykseksi sekä Sophie Mannerheimille että Venny Snellmanille, joista ensin mainittu viime hetkeen asti yritti hieroa sopua. Olihan Suomeen seuraavana kesänä tulossa suuri kansainvälinen sairaanhoidajatar kongressi. Näistä Tyyne Luoman elämään vaikuttaneista tapahtumista, antaa värikkään kuvauksen Kyllikki Pohjalan muistelmateos.¹⁵⁾

Uuden liiton puheenjohtajaksi tuli Lyyli Hagan ja sihteeriksi Tyyne Luoma, joka oli toiminut sihteerinä myös perustavassa kokouksessa. Ensimmäisellä sihteerillä oli kädet täynnä työtä lukuisten ammatillisten kysymysten odottaessa ratkaisuaan. Mikä valtava innostus tämän uuden liiton ympä-

rillä oli, ilmenee esimerkiksi Tyyne Luoman kirjeestä ystävälehen Henny Collanille 18. 6.1925:

»Jouduin tänne siihen kaikkein tulisimpaan »riitaan ja välien selvittelyyn» niin kaikki muu jäi, sillä ei riittänyt aikaa eikä voimia muuhun. Me muutamme kansiamme Liisankadulle jo ihan näinä päivinä. Syksyyn mennessä aiomme saada sen kalustettua ja syyskuun 1 pv olemme aikoneet avata Suomen Sairaanhoidajatarliiton työnvälitystoimiston ja yksityishoitajatarhokodin. Meistä itsestäkin tuntuu ihmeelliseltä, että asiat ovat näin kovalla vauhdilla kehittyneet, että jo rakennamme omaa pesää. Mutta et usko Henny, miten paljon se tuottaa iloa ja miten rakkaaksi on meille suomalaisille käynyt tämä »Liittomme». Kaikkien silmät loistavat, kun vain siitä tulee puhe ja jokainen on valmis tekemään vaikka mitä uhrauksia sen hyväksi — niin kyllä tämäkin aika on ollut sellaista suurta kansallisen nousun aikaa, jossa on ollut ihanaa olla mukana, joskin se on kysynyt voimia. PS. Kongressia puuhataan niin että höyry käy. Rakkain terveisin, Tyyne.»

Tyyne Luoma oli oikeassa elementissään uutta liittoa perustettaessa. Hänen sihterikautensa suurimmat ponnistukset olivat varojen keruu liiton toiminnan rahoittamiseksi, oman lehden, Sairaanhoidajatarlehden, perustaminen sekä osallistuminen kansainväliseen sairaanhoidajatarhokongressiin jo puoli vuotta liiton perustamisen jälkeen.

Sairaanhoidajatarliitto halusi tehdä heti myös jotakin ulospäin näkyvää. Niinpä se perusti »Kotisairaanhoidon ja terveydenhuollon keskuksen sekä yksityishoitajatarhokodin», jonka sijaintipaikka oli liiton toimiston yhteydessä Liisankatu 21 B. Tämä keskus perustui Tyyne Luoman aloitteeseen. Sen tavoitteena oli suorittaa osansa siinä taistelussa, jota käytiin tauteja, kurjuutta ja hätää vastaan sairaanhoidon sekä siihen välittömästi liittyvän neuvonta- ja valistustyön avulla. »Kotisairaanhoidon ja terveydenhuollon keskus uskaltaa siis astua niiden sairashoidollisten ja yhteiskunnallisten työjärjestöjen riviin, jotka kaikki yhdessä ja kuitenkin kukin alallaan tekevät työtä Suomen kansan taloudellisen ja terveydellisen elämän kohottamiseksi sekä luovat uutta, terveempää ja onnellisempaa sukupolvea», mainitsee Tyyne Luoma em. artikkelissa.¹¹⁾

Helsingin Sanomat julkaisi marraskuun 30. päivänä 1925 neljännessivun mittaisen selostuksen »Suomen Sairaanhoidajatarliitto saanut oman sairaanhoidajatarhokodin. Se vihittiin eilen iltapäivällä». Artikkelia elävöittivät Lyyli Haganin, Tyyne Luoman ja Kyllikki Pohjalan kuvat sekä kuva kokousalasta. Selostuksessa mainitaan, että juhlatilaisuuteen oli saapunut puolentoistasataa kutsuvierasta, joiden joukossa nähtiin muun muassa lääkintöhallituksen edustajia, runsaasti

täköläisiä lääkäreitä ja liiton maaseutu-paikallisyhdistysten edustajia. Mainittakoon, että tilaisuuteen oli lähettänyt sähkösanoman muun muassa vapaaherratar Sophie Mannerheim, jolla hän osoitti tunnustuksensa liitolle, niin paljon kuin hän oli sen perustamista vastustanutkin.

Kotisairaanhoidon ja terveydenhuollon keskuksen sekä siihen liittyvän yksityishoitajatarhoidin toiminta alkoi onnellisissa merkeissä. Sen ensimmäisinä hoitajattarina toimivat Toini Orrenmaa, Henny Collan sekä Lahja Nurminen. Pitkäaikaiseksi työntekijäksi tuli keskuksen sittemmin Kerttu Suominen. Toimintaa valvoi sekä liiton sihteerin että keskuksen johtokunnan puheenjohtajan ominaisuudessa Tyyne Luoma.

Tyyne Luoman toiminnasta liiton piirissä antaa Aili Klami kauniin tunnustuksen katsauksessaan Suomen Sairaanhoidajatarliiton alkuvuosien toimintaan:

»Sairaanhoidajatarliiton ensimmäisen sihteerin tointa hoiti neiti Tyyne Luoma neljä vuotta. Liiton koti ja toimisto, joka oli muodostunut jatkuvasti laajenevan keskuksen toimipaikaksi, vaati kuitenkin yhä enemmän neiti Luoman hoivan, joten hän luopui varsinaisesta pöytäkirjasihteerin tehtävästä ja keskitti koko tarmonsa liiton toiminnan ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Sairaanhoidajatarliitolle oli onni, että se sai työn alkajaksi neiti Luoman kaltaisen persoonallisuuden, jolla oli sekä laaja näkemys että tarmoa ja aloitekykyä toiminnan alkuunpanemiseen ja liiton kodin pystyttämiseen, ja hän antautuikin tälle työlleen sydämensä koko lämmöllä. Lukemattomat ovat ne liiton alaiset toimikunnat, joiden jäsenenä hän on ollut.»¹⁾

Toinen opintomatka Yhdysvaltoihin 1929—1930

Vuonna 1929 Tyyne Luoma tunsi tarvetta saada lisää oppia kotisairaanhoidon järjestämisessä, ja hän suoritti toisen opintomatkan Amerikkaan. Kirjeessään Henry Street Settlementin sairaanhoidajajohtaja Dorothy M. Knowlton sydämellisesti pyytää Tyyne Luomaa saapumaan takaisin Settlementtiin, jossa häntä odottaisi kokonaan uusi työ.

Tällä kertaa matka ei sujunut yhtä onnellisesti kuin aikaisempi. Tyyne Luoman ystävä, sairaanhoitaja Maissi Säikkä, sairastui vakavasti tuberkuloosiin, ja hänen oli omien raskautensa lisäksi hoidettava myös ystävänsä huolet. Hänen oli jälleen kustannettava koko matkansa ja ylläpitonsa itse ja työskenneltävä päivät pitkät. Hän oli puoli vuotta Henry Street Settlementissa ja sen jälkeen puoli vuotta yksityishoitajattarena Englewoodissa. Tältä ajalta ei löydy

mitään merkintää hänen opiskelustaan Columbian yliopiston Teachers Collegessa. Ainoita ilonpilkkuja hänen alakuloisissa kirjeissään on ystävän, Kyllikki Pohjalan, mukanaolo. Kirjeet kertovat rahavaikeuksista, koti-ikävästä, surusta ystävättären sairastumisen johdosta. Erityistä huolta tuotti aavistus, että liitto ei ehkä suostuisi hänen pidennettyyn virkavapausanomukseensa. Hänen oli nimittäin anottava vuoden pidennystä saadakseen kerätyksi rahat kotimatkaa varten. Asia kirkastui jonkin verran Sairaanhoidajatarliiton nimettyä hänet edustajakseen kansainväliseen Sairaanhoidajataarkongressiin Montrealiin kesällä 1929.

Myös kotoa Suomesta kantautui surullisia tietoja sekä omaisilta että varsinkin rakkaasta Liitosta. Näitä kuvastaa Tyyne Luoman kirje Henny Collanille 1. 2. 1930 aamulla klo 4.30:

»Jos jotakin *uutta*, varsinkin aatteellisella tai yhteiskunnallisella alalla on aloitettu — niin aina ne, jotka joutuvat suorittamaan työn tienraivaajina, joutuvat myös kestämaan *kiirastulen*. Sivullaseisijat omaavat aina niin erikoisia kykyjä antamaan määräyksiä ja varsinkin *arvostelmaan*. — Kun ajattelen sitä rakkautta, innostusta ja uskoa tulevaisuuteen, jolla Liittoa viisi vuotta sitten perustettiin — niin sydämeni on aivan pakahtua surusta ajatellessani missä nyt olemme. Mutta jos kukin teemme parhaamme ja koetamme puolestamme olla oikeudenmukaisia ja tasapuolisia — niin varmasti asioiden täytyy selvitä ja valoisammankin ajan koittaa. Eihän muutamien ajattelumattomien ihmisten *itsekkyyden* takia Liitto ja sen suuri työ, jonka sen suoritettava on, voi tyhjäksi raueta. Siksi Henny ja Lahja, yritetään vielä ja tehdään parhaamme kuten tähänkin asti ja ei anneta silloin ihmisten tyhjen puheiden häiritä työrauhaamme ja viedä meiltä työn iloa. Kun kaikki tämän yhdessä päätämme ja anomme siihen Jumalalta voimia niin varmasti voitamme.»

Tämä kirje on erinomainen osoitus Tyyne Luoman jatkuvasta uskosta tulevaisuuteen, siitä uskosta, joka perustui hellittämättömyyteen työhön ja siihen, että piti odottaa itseltään eikä itselleen. Pian tämän kirjeen kirjoittamisen jälkeen hän tapasi Amerikassa Venny Snellmanin, joka raotti hänelle valoisampaa tulevaisuutta tiedustellen, olisiko Sairaanhoidajatarliiton »Kotisairaanhoidon ja terveydenhuollon keskus» valmis tulemaan osaksi terveydenhuolto-opiston opetuskenttää. Tämä ilahdutti Tyyne Luomaa tavattomasti ja kirje Henny-ystävälle kertoo taas valoisammista mielialoista. On luultavaa, että jo näinä aikoina Venny Snellman ajatteli Tyyne Luomaa perustettavan terveydenhuolto-opiston johtajattareen toimeen. Tästä alkoikin Tyyne Luoman uusi elämä.

Terveystenhoito-opiston johtajattarena 1933—1943 sekä kolmas opintomatka Yhdysvaltoihin 1932

Palattuaan toiselta opintomatkaltaan Yhdysvaltoihin Tyyne Luomaa todella pyydettiin perustettavan uuden terveydenhuolto-opiston johtajattareksi. Jotta voisi ymmärtää Tyyne Luoman elämäntehtävän kouluttajana ja myöhemmin koulutamiensa terveyssisarten työn johtajana lääkintöhallituksessa, on luotava lyhyt katsaus taaksepäin.

Kuten aikaisemmin on mainittu, alkoi yksilöön kohdistuva ehkäisevä terveydenhuoltotyö varsinaisesti vasta vuosisatamme alkupuolella. Tosin löytyy haparoivia yrityksiä aikaisemmiltakin ajoilta, esim. 1700-luvulta voidaan löytää määräys, jossa imeväiskouluisuuden vastustamiseksi äitejä määrätään rangaistuksen uhalla itse imettämään lapsensa. Edelleen 1800-luvulla oli koulutettu lääkäreiden avuoksi rokotustehtäviin erilaisia henkilöitä, joiden koulutukseksi riitti esimerkiksi seuraava:

»Kanttori Karl Frithiof Lindell on kaksi kuukautta käynyt Helsingin rokonpanotoimistossa siinä käyttämää rokonistuttamista katsomassa ja näyttänyt itsellensä olevan sekä asianomaisen taidon, kuin myös tyydyttävän tiedon kysymykseen tulevassa aineessa, joka tämän kautta todistetaan.

Helsingissä 2 p. kesäkuuta 1886. Carl Qvist.
toht., rokonpanotoimist. johdattaja.»

Muutamat maaseudun kunnat olivat lisäksi palkanneet kiertäviä sairaanhoitajia, joina toimivat sairaanhoitajapätevyyden saaneet henkilöt. Myös diakonissat toimivat näissä tehtävissä.

Jo vuodesta 1913 lähtien oli Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistys järjestänyt erityisiä kursseja koulutetuille sairaanhoitajattarille tuberkuloosihuoltoa varten. Vuonna 1920 alkoi Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitto kouluttaa hoitajattaria pienten lasten hoitoa varten ja vuonna 1922 kouluhoitoa varten. Kun kiinnostus huoltotyöhön lisääntyi varsinkin Mannerheimin Lastensuojeluliiton voimakkaan propagandan ansiosta, asetti liitto vuonna 1923 toimikunnan suunnittelemaan terveyssisarkoulutusta. Toimikuntaan kuuluivat vapaaherratar Sophie Mannerheim, lääkärit A. Ylppö, Severi Savonen, T. Dreijer, E. Alho, rouva Ilmi Halsti, kanslianeuvos Erik Mandelin ja terveyshuollon tarkastaja Venny Snellman. Ensimmäiset tämän uuden suunnitelman mukaiset kurssit pidettiin 1924, Venny Snellman johti näitä jokavuotisia kursseja aina vuoteen 1929 saakka. Kaiken ai-

kaa hän valmisti maaperää sille, että valtio ottaisi tämän yksityisen järjestön aloittaman työmuodon toimintansa piiriin.

Vuonna 1929 annettiinkin sairaanhoitajattarien koulutuksesta asetus, jossa määrättiin, että tarpeellista terveyshuolto-opetusta varten on lääkintöhallituksen järjestettävä kuusi kuukautta kestäviä terveyshuoltokursseja osittain valtion sairaanhoitajatkoulujen kolmannen vuoden oppilaille, osittain koulutuksensa aikaisemmin päättäneille sairaanhoitajattarille. Koska tuberkuloosihoitajatarcurssit samalla lakkautettiin, oli kurssien tarkoituksena työvoiman kouluttaminen sekä tuberkuloosin vastustamistyöhön että muuhunkin terveydenhuoltotyöhön.

Kauniina kiitollisuuden osoituksena Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitolle lääkintöhallitus lähetti 27. 4. 1931 kirjeen, joka päättyy seuraavasti:

»Kun valtio nyt sairaanhoitajatarkoulutuksesta annetun asetuksen mukaisesti käy järjestämään Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliiton viitoittaman tien mukaisia terveyssisäkursseja, tahtoo lääkintöhallitus lausua tunnustuksensa ja kiitollisuutensa liitolle siitä arvokkaasta työstä, jonka liitto on suorittanut pätevän työvoiman kouluttamiseksi maan terveyshuoltotyöhön. Lääkintöhallitus ryhtyy tähän työhön siinä toivossa, että vapaa lastensuojelutyö edelleen tulee antamaan viralliselle toiminnalle arvokasta apuaan.»

Maahan perustettiin vuonna 1932 valtion terveydenhuolto-opisto, jonka johtajattareksi nimitettiin Tyyne Luoma. Nyt hän lähti yhdeksän kuukautta kestäväälle opintomatkalle Yhdysvaltoihin ja Kanadaan, tällä kertaa Rockefeller-stipendiaattina. Tästä ajasta hän opiskeli yhden lukukauden Columbian Yliopiston Teachers Collegessa New Yorkissa, suoritti kesäyliopistokurssin Clevelandissa Ohiossa sekä teki laajan matkan tutustuakseen terveyssisäkouluutukseen ja terveysisartyön järjestelyyn sekä Amerikassa että Kanadassa. Matkan aikana olivat Venny Snellman ja Tyyne Luoma kirjeenvaihdossa keskenään. Historiallinen on Venny Snellmanin kirje 3. 11. 1932:

»Tyyne rakas, lokakuun 9. päivätyn kirjeesi johdosta olen neuvotellut asiasta tohtori Savosen kanssa ja tulos on se, että ehdotuksesi on hyvä ja hyväksytään mielihyvällä. Tammikuun 1 p:stä määrätään Sinut kurssien johtajattareksi ja rouva Tavastjerna, joka siihen suostuu, apulaiseksi kahden kuukauden ajaksi. Mielestäni tämä on aivan ihanteellinen järjestely, koskapa oikeastaan voidaan näin hyvin johdon vaihto järjestää, tavallisesti toinen aina siirtyy suoraan toiseen tehtävään. En epäile hetkeäkään ettetkö tulisi menestyksellä toimimaan yhteistyössä. Iltoisen suuresti siitä, että pian saamme Sinut kotiin ja että saamme opiston asiat vakituiselle kannalle ja voimme vakavasti alkaa suunnitella uudistuksia ja parannuksia. Ilmoita toki tulostasi ajoissa. Tervetuloa kotiin, parhain terveisin, Venny.»

Tällä kirjeellä Venny Snellman ikään kuin siirsi oman 10-vuotisen työnsä terveyssisarten kouluttajana Mannerheimliiton piirissä Tyyne Luomalle, joka toimi 10 vuotta samassa tehtävässä valtion piirissä. Tämä rohkaiseva kirje oli tunnusomainen Venny Snellmanille. Yhtä tunnusomainen on Tyyne Luoman uuden tehtävänsä edessä tuntema nöyryys, joka ilmenee hänen kirjeestään Henny Collanille Clevelandista heinäkuussa 1932:

»En ymmärrä, miten koskaan olisin voinut ryhtyä tulevaan työhöni ilman tätä matkaani. Niin paljon ovat silmäni avartuneet monessa suhteessa. Ja mitä enemmän näen ja opin, sitä suuremmalta tuntuu edesvastuu. Ja toisinaan tai oikeammin hyvinkin usein olen hyvin pessimistinen, sillä minusta tuntuu, etten millään kykene sitä uutta paikkaani täyttämään ja silloin tietysti aina soimaan itseäni, että olen päähkähullu, kun olen tähän kaikkeen ryhtynyt ja ottanut tällaisen edesvastuun kannettavakseni.»

Matkalta palattuaan vuoden 1933 alussa alkoi Tyyne Luoman toiminta terveydenhuolto-opiston johtajattarena ja hänestä kehittyi se »Äiti-Luoma», synnynnäinen pedagogi, jolla oli harvinainen taito siirtää osa sammumatonta innostustaan oppilaisiinsa. Hän rakensi kurssiohjelmansa osittain sille, mitä Mannerheimin Lastensuojeluliitto oli opettanut kouluhoidosta ja pienten lasten hoidosta sekä Tuberkuloosin Vastustamisyhdistys tuberkuloosihuollosta. Lisäksi hän liitti kurssinsa opetusohjelmaan soveltuvat osat Teachers Collegesta Columbian yliopistosta saamistaan vaikutteista sekä tietenkin rakkaan kotisairaanhoidon.

Ensimmäinen kurssi alkoi 3. 1. 1933. Tämän kurssin opetusohjelma ei ole säilynyt. Vanhin säilynyt toimintakertomus on lukuvuodelta 1937—1938, ja siitä ilmenee, että 26 viikkoa käsittäneestä kurssista oli 65 päivää omistettu tietopuoliselle opetukselle ja 79 päivää käytännölliselle harjoittelutyölle. Tietopuoliseen opetukseen kuuluivat paitsi luennot myös niihin liittyvä käytännöllinen opetus, jolloin harjoituksen periaatetta toteuttaen pyrittiin tietoja soveltutamaan käytäntöön. Tähän kuuluivat oppilaiden pitämät opetusharjoitustunnit, esitelmät, alustukset, keskustelutilaisuudet ja opintokäynnit, ja siihen kuului toimintakertomuksen mukaan saman verran ellei hieman runsaammin aikaa kuin puhtaasti luentojen muodossa annettuun tietopuoliseen opetukseen.

Luentotunteja oli yhteensä 172, ja ne jakaantuivat seuraavasti:	
terveydenhoito	65 tuntia
terveydenhoitajatyö	35 »
yhteiskunnallinen huoltotoiminta	32 »
sielutiede	26 »
henkilökohtainen terveydenhoito ja sielunterveydenhoito	14 »

Luennoitsijoina näkyy tuttuja henkilöitä, kuten lääkärit Severi Savonen, M. Siirala, Viljo Rantasalo, G. Walgren, Kaarina Kari. Luentoja ovat myös pitäneet kansanedustaja Kyllikki Pohjala (terveydenhuollon mainonta) ja tarkastaja Sigrid Larsson. Yhden 13 tunnin luentosarjan on pitänyt myös Tyyne Luoma (työn kehitys, johtavat periaatteet, työnjärjestely ja kotisairashoito terveydenhoitajatartyössä).

Käytännöllisen työn harjoittelu tapahtui seuraavasti:

terveiden imeväisten ja pikkulasten hoitoa Lastenlinnassa ...	4	viikkoa
imeväs- ja pikkulastenhuoltoa Lastenlinnassa, Lastensairaalan ja Töölön sekä Toukolan neuvoloissa	4	»
äitiyshuoltoa Naistenklinikan äitiyshuollon neuvolassa	2	»
keskitettyä terveydenhuoltotyötä Haagan kauppalassa, Oulunkylässä, Huopalahdessa ja Helsingin maalaiskunnassa	2—4	»
tuberkuloosihuoltoa Helsingin kaupungin ja ympäristön tuberkuloosihuoltotoimistoissa	2	»
kotisairashoitoa Suomen Sairaanhoidattajaliiton toimistossa ja niiden Helsingin kaupungin kotisairaanhoidattajien kanssa, jotka olivat terveydenhoitajia	1—2	»
sielullisesti sairaiden huoltoa niille oppilaille, jotka valmistuvat mielisairaaloihin, perhe- ja sosiaalihoitajiksi, Helsingin kaupungin sielullisesti sairaiden poliklinikalla	1—2	»
sairaalan sosiaalityö sosiaalihoitajiksi valmistuville Helsingin yleisen sairaalan sisätautien poliklinikalla ja Punaisen Ristin sairaalassa	1—2	»
raajarikkoisten huoltoa kerran viikossa vastaanotolla raajarikkoisten poliklinikalla		

Kotitehtäväluettelo näyttää pitkältä. Siinä oli kirjaselostuksia ja esitelmiä sekä myöskin yhteisiä kotitehtäviä. Keskustelutilaisuuksia ja opintokäyntejä on tavattoman paljon; opintokäyntien joukossa on Fazerin karamellitehdas, Pelastusarmeijan työkeskus ja Järvenpään kotitalousopisto, vain muutamain mainitakseni.

Tyyne Luoman opetustapaa ovat entiset oppilaat kuvanneet harvinaisen intensiiviseksi, voimakkaaksi ja innoittavaksi. Käytettiin paljon ryhmäkeskusteluja, jopa sellaistenkin luentojen jälkeen, jotka alkoivat vasta illalla kello 20, koska päivätoissaan kiireiset luennoitsijat eivät voineet aikaisemmin saapua.

Oppilaitten innoittaminen työhön oli välttämätöntä senkin vuoksi, että nämä 1930-luvun terveyssisarot joutuivat mitä alkeellisimpiin oloihin maan syrjäkyläin, suksi- ja kelkkamatkojen tekijöiksi, jopa paikoin kirveellä pitämään susia loitolla. Kylän isäntämiehiltä oli taisteltava varoja niin hyödyttömään asiaan, kuin miltä pienten lasten punnitus ja mittaaminen.

ta näytti. Ajan kuvauksena kerrottakoon tässä Arvo Ylpön muistelmista »Elämäni pienten ja suurten parissa» seuraavaa:

»Kaikki vanhemmathan tahtovat lastensa parasta, mutta takavuosina oli hyvin tavallista, että varakkaissakin taloissa hoitelivat lapsia vain aivan nuori lapsentyttö tai vanha sairas mummo, jotka eivät muuhun työhön kyenneet. Samaan aikaan ylpeiltiin, että navetasta huolehti ensiluokkainen, koulutuksen saanut karjakko. Ja tyytyväisinä huomauttivat emäntä ja isäntä tätä maallista hyvyttä näytellessään, että tämän kaiken he jättävät kuoltuaan lapsilleen. Mutta eläessään he antoivat kaiken hyvän lehmilleen, lampaille, pelloilleen ja niityilleen, kaiken ammattitaitoisien hoidon ja huollon. Lastenhoidon yleistä aliarviointia kuvaa hyvin juttu vanhasta Sääksmäen mummosta. Tuntien meidän sisarusparvemme kohtaloita ja elämänskulkua hän tuumi surullisesti: — Kyllähän ne muut Ylpön lapset ovat hyvin menestyneet, mutta siitä Arvosta tuli vain semmoinen lastenhoitaja.»²⁴⁾

Ehkä nämä Luoman lähettiläät eivät olisi jaksaneetkaan tehtävänsä suorittaa, ellei heihin olisi kylvetty voimakasta innoitusta ja ellei heillä olisi ollut mahdollisuus jatkuvasti kirjeitse lähestyä entistä opettajaansa. Yksi Tyyne Luoman tiedon ja kokemuksen salaisuus olikin tämä kirjevirta, jonka kautta hän sai jatkuvaa ja elävää tietoa kentän oloista ja tapahtumista. Hän sanoikin: »Kaikki viisaus tulee kentältä.» Terveysisarten kirjeitä on säilynyt kokonainen sidottu kirja, josta otettakoon kirje Vuoksenniskalta kesällä 1935:

»Pahimmat epäkohdat täällä ovat seuraavat: ei ole ohjesääntöä. Ei ole hyväksyttyä vaakaa yhdelläkään koululla, vaan kaikille kolmelletoista koululle on yksi yhteinen laiton jousivaaka, jolla saadaan lapsen paino vain 1 kg tarkkuudella, vaikka pitäisi saada 100 gramman tarkkuudella. Tätä 15 kg:n painoista vaakaa terveydenhoitajat kuljettavat polkupyörällä koululta toiselle. Ei ole koululääkäriä. (Toiminta lopetettiin kunnassa tarpeettomana. Terveysdenhoitajat on täällä lääkärin korvike.) Koulutyötä varten ei ole mitään välineitä sitä kamalaa vaakaa lukuunottamatta, ei edes mittanauhaa lasten pituuden mittaamiseksi. Ostin sellaisen itselleni. Ei ole mitään demonstraatiovälineitä, ei hammas- tai kynsiharjaa, ei ainoatakaan kuvaa. Jos haluan havainnollistuttaa esitykseni, saan hankkia itse kaikki tarpeet. Edelleen muuan pöyristyttävä asia: koululaiset siivoavat koulut ja lämmittävät ne. Sunnuntaisin lämmittävät opettajat, jotta maanantaisin voitaisiin työskennellä. Lapset saapuvat kuudelta tai seitsemältä aamuisin lämmittämään. Ei tarvitse kuvitella paljon ymmärtääkseen, miten aikaisin he tyhjin vatsoin aamuisin lähtevät kinoksiin kahlaamaan ja miten he jaksavat suorittaa opintoja työskenneltyään raskaasti tuntikausia ennen koulun alkamista lämmitys- ja siivouspuuhissa. Selvää on, että tämä säästämisvimma, jonka parhaana takeena on koulujen luvaton siivouttaminen oppilailla, ei voi sisällyttää ohjelmistoonsa mitään koulukeittola-ajatusta. Luetteloa voisi jatkaa, mutta riittäköön tämä aluksi. Roomaa ei päivässä rakennettu.»

Terveysisarten työtä ja työolosuhteita ei säädelty mil-
lään lailla eikä asetuksella. Tosin oli olemassa Suomen Tuber-
kuloosin Vastustamisyhdistyksen laatima mallijohtosääntö,
mutta kunnilla oli mahdollisuus joko vahvistaa johtosääntö
tai jättää vanhvistamatta, ja terveyssisarella saatettiin teet-
tää melkein mitä tahansa. Useassa kunnassa, jossa kunnan-
lääkäriä ei oltu nähty milloinkaan tai ei ainakaan pitkään
aikaan, joutui terveyssisar ylittämään sekä oppimansa viralli-
sen ammattitaidon että valtuuksiensa rajat. Miten olisikaan
Suomen harvaanasuttu, lääkäritön maaseutu selvinnyt ilman
terveyssisaria ja kättilöitä.⁶⁾

Varsinaisen opetustyön lisäksi Tyyne Luoma suoritti alan
suunnittelu- ja tutkimustyötä. 1940-luvun alkupuolelta löy-
tyy hänen käsialallaan kirjoitettu muistio:

Terveysdenhuoltokoneisto

Terveysdenhoitolautakunta
Lääkäri
Hammaslääkäri
Terveysisär
Kättilö
Kodinhoitajatär
Terveyskatsija
Neuvola
Äitiyshuolto
Pienten lasten huolto
Koululääkäritoimisto
Koululasten hammashoito
Koulukeittolotoiminta
Koululasten kesäsiirtolat
Muu lasten kesävirkestys
(Tuberkuloosihuoltotoimisto ja tuberkuloosihuoltotyö)
Lasten päiväkotii
Lastenhoito, kodinhoito ja kodin sairaanhoitokurssit
Muu valistustoiminta
Suojaravinnon hankkiminen ja jakelu
Psykiatrinen huoltotyö
Sairaanhoitovälineiden lainausvarastot
Sairaiden kuljetus
Sairasmaja

Kun ylläolevaan lisää nykyajan tekniset toimenpideoas-
tot, laboratorion ja röntgenin, on Tyyne Luoman 1940-luvun
alussa suunnittelema terveydenhuoltokoneisto miltei sama
kuin nykyaikaisen terveystakeskuksen toimintasuunnitelman
sisällysluettelo. Ei siis mitään perin uutta auringon alla tai
toisin sanoen, Tyyne Luoma eli muutamaa vuosikymmentä
aikaansa edellä.

Terveystenhoolto-opisto toimi aluksi vaatimattomassa huoneistossa Hallituskatu 17. Myös Sairaanhoidajataropisto, jonka johtajattarena toimi Aino Durchman, toimi epätarkoituksenmukaisissa tiloissa ympäri kaupunkia. Uuden ja asianmukaisen sekä lisäksi yhteisen toimitalon saamisen molemmille opistoille alkoi vuosi vuodelta käydä selvemmäksi. Varojen saanti ei kuitenkaan ollut helppoa, ja niinpä Tyyne Luoma, Aino Durchman ja Irja Pohjala keksivät käyttää silloista taikasanaa »Olympialaiset», joiden oli määrä tulla Suomeen ensimmäisen kerran vuonna 1940. Vuonna 1937 he tekivät käynnin silloisen sisäasiainministeri Urho Kekkosen luo ja selostivat opiston tarpeellisuutta. Opisto voisi palvella olympialaisten aikana kipeästi tarvittavana majoituspaikkana. Ministeri Kekkonen oli asialle varsin suopea, ja päätös uuden opiston rakentamisesta syntyi nopeasti.

Varsinaisen suunnittelutyön suorittivat Tyyne Luoma, Aino Durchman, Irja Pohjala ja Venny Snellman. Tuloksena on se kaunis rakennus, joka vieläkin Tukholmankadulla palvelee sairaanhoito-opistona. Mutta kun rakennus vuonna 1940 saatiin valmiiksi, eivät unelmat uuteen kouluun siirtymisestä toteutuneetkaan. Olympialaisten sijasta olimme joutuneet toiseen maailmansotaan, ja opisto oli otettava sodassa vaurioituneiden potilaiden hoitopaikaksi. Se sai nimen »Invalidisairaala» ja palveli tässä tarkoituksessa aina vuoteen 1946 saakka, jolloin se kunnostettiin alkuperäiseen tarkoitukseensa.

Tyyne Luoma suoritti vuonna 1937 terveydenhoitajattarien tulevan koulutustarpeen arvioinnin pohjaksi suuritoisen laskennan maan terveydenhoitajatarhenkilökunnasta. Se julkaistiin sittemmin maaseudun terveydenhoitokomitean mietinnössä²⁾. Maassa toimi tuolloin 211 kunnassa yhteensä 289 terveydenhoitajataria, jonka lisäksi oli 198 kiertävää hoitajataria ja 238 diakonissaa. Avoimia virkoja oli noin sata. Tätä vajeusta Tyyne Luoma yritti kuroa kiinni, ja kymmenenä johtajatarvuotenaan hän ennättikin kouluttaa noin tuhat terveyssisarta. Kun hän sitten siirtyi lääkintöhallituksen tarkastajan virkaan, oli yksi ajanjakso Suomen terveydenhuoltotyössä päättynyt. Tästä kertoo Sigrid Larsson Tyyne Luoman 60-vuotispäivänä 1953 pitämässään puheessa muun muassa seuraavaa:

»Terveyssisarkoulun johtajana Tyyne Luoma osoitti olevansa armoitettu opettaja ja ensiluokan organisaattori, joka opetukseen ja opetusohjelman soveltamiseksi samojen periaatteita, joita hän itse on elämässään noudattanut, kenties tietämättään:

— analysoida ennakkoluulottomasti ennen kuin ryhtyy toimenpiteisiin,

- luopua vanhoista muodoista ja tavoista, jos uudet osoittautuvat asiallisiksi,
- karttaa kaavoihin kangistumista.

Kun tähän yhtyi ihmeellinen kyky ymmärtää nuoria ja oppilaisiin kohdistuva äidillinen huolenpito, ei ole ihmeteltävää, että hän niin hyvin pystyi innoittamaan tulevia terveyssisaria, jotka valmistuttuaan lähtivät työhönsä intomielisinä, tiedon ja taidon aseilla varustettuina.

Aika, jonka Tyyne Luoma toimi terveyssisarkoulun johtajattarena, oli koululle elävää kehityksen ja kypsymisen aikaa. Se oli ajanjakso koulun historiassa, mikä ei milloinkaan voi jäädä unohduksiin.»³⁾

Tyyne Luoman kouluttajakauden merkittäviä saavutuksia oli myös kodinhoitajakoulutuksen aloittaminen. Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliiton toimesta oli 1920-luvulla järjestetty perheisiin kodinhoitoapua silloin, kun äiti sairauden, synnytyksen tai muun syyn takia oli itse estynyt kotiaan hoitamasta. Vuonna 1931 Mannerheimliitto julkaisi osastojen ohjeeksi erityisen kodinhoitajattaren johtosäännön. Nämä kodinhoitajattaret toimivat kuitenkin kokonaan ilman koulutusta. Ajatus heidän kouluttamisestaan julkaistiin ensimmäisen kerran Maaseudun Terveystieteiden komitean mietinnössä, ja samoihin aikoihin pohdittiin asiaa myös eduskunnan naisedustajien keskuudessa. Vuosina 1939—1940, jolloin Tyyne Luoma oli siirretty varsinaisesta tehtävästään terveydenhuolto-opistosta lääkintöhallituksen käyttöön, huomasi hän mahdollisuuden kodinhoitajattarien koulutukseen. Maan emäntäkoulut olivat nimittäin sodan uhkan vuoksi tyhjänä. Tyyne Luoman aloitteesta pantiin toimeen kahdeksassa emäntäkoulussa kuukauden kestävätkö kodinhoitajakurssit yhteistoiminnassa maataloushallituksen ja lääkintöhallituksen kanssa. Opettajina toimivat terveyssisarret. Kurssi pidennettiin jo vuonna 1940 neljä kuukautta kestäväksi, ja syksyllä 1941 perustettiin Mannerheim-liiton keskuskansliaan Tyyne Luoman ja Sigrid Larssonin sekä kotitalousopetuksen tarkastaja Tyyne Alangon ehdotuksesta kodinhoitajatoimen tarkastajan virka. Tyyne Luoma kutsuttiin sittemmin Mannerheimliiton kodinhoitovaliokunnan ja kodinhoitajien koulutusvaliokunnan jäseneksi.

Tässä kuten monessa muussakin asiassa Tyyne Luoma osoitti kauaskatseisuutensa. Kun 1930-luvulla kodinhoitajia pidettiin yleensä vain kotiapulaisina, Tyyne Luoman katsantokanta oli toinen. Hänen mielestään kodinhoitajien oli toimittava kodeissa lastenhuollon valistustyöntekijöinä ja ikään kuin terveyssisarten neuvontatyön jatkajina. Hyvän kuvauksen kodinhoitajakoulutuksen vaiheista antaa Uno Paano kirjoituksessaan »Kodinhoitajakoulutuksen historiaa».¹²⁾

Yhteistyö maan muiden terveydenhuollon vaikuttajajäsenien kanssa

Tyyne Luoman aikaan kehittyi muutamien kauasnäkevien, rohkeiden ja työlleen antautuvien terveydenhuollon vaikuttajajäsenien yhteistyö. Näistä on jo aikaisemmin mainittu Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen sielu, prof. Severi Savonen, sekä lääkintöhallituksen koulutusasiain tarkastaja Venny Snellman. Erityisen tärkeää oli, että näillä kolmella virkamiehellä oli tukenaan eduskunnassa kansanedustaja Kyllikki Pohjola, jonka kanssa Tyyne Luoma oli esim. kansanterveyslakien valmisteluvuosina tiiviissä yhteydessä. Myös lääkintöhallituksen pääjohtaja Oskari Reinikainen kuului tähän sisärenkaaseen. Hänen vaikutusmahdollisuutensa olivatkin suuret, koska hän myös toimi eduskunnan jäsenenä 1919—44 ja vuosina 1939—44 talousvaliokunnan puheenjohtajana.

Turha olisi kuitenkin luulla, että nämä viisi voimakasta ja itsenäistä hahmoa olisivat jatkuvasti kulkeneet käsi kädessä siunaten toistensa jokaisen ajatuksen. Näin ei ollut; ajoittaiset yhteenotot olivat voimakkaitakin. Mutta heillä oli yhteinen päämäärä: hyvä kansanterveys ja hyvin koulutettu, iloinen terveydenhuoltohenkilöstö. Päämääräänsä pyrkinessään he eivät missään vaiheessa alentuneet toistensa työn tuhoamiseen tai häiritsemiseen siitäkään huolimatta, että he saattoivat olla eri mieltä keinosta. Tässäkin mielessä he olivat ajan suuria persoonallisuuksia, joiden yhteistyö särmistä huolimatta antoi tulokseksi erinomaisen neuvolajärjestelmän ja sitä tukevat lait.

Esimerkkinä tästä mainiosta yhteistyöstä on säilynyt seuraava Severi Savosen USA:sta lähettämä kirje vuodelta 1938:

»Dear Miss Luoma, Miss Snellman, Miss Pohjola and Miss Boman. Täällä kuten kaikkialla olen saanut mitä ystävällisimmän vastaanoton ja hätäkös, kun ihminen on Suomesta kotoisin ja Rockefellerquestina täällä. Minä itse olen tehnyt parhaani Suomea edustaessani: housut aina prässissä, parta hyvin ajettuna, puhdas paita yllä ja hurmaava hymy naamassa. Leikki pois — tämä on ollut hyvä ja opettava matka. Olen jo ostanut yhden kapsäkin lisää saamaani kirjallisuutta varten ja ensi viikolla ostan toisen. Olen tuota kirjallisuutta myös lukenut enkä vain koonnut. Siinä on paljon turhaa, jota emme tule tarvitsemaan mutta myös hyvin paljon sellaista, jota vielä tulemme käyttämään. — Olen koettanut ottaa kaikista asioista selvää, olen käynyt kotikäyneillä sairaanhoitajien kanssa monessa neekerikodissakin. Ja äitiysyynnä muissa klinikoissa näin taulun, joka oli osoitettu: Odottaville isille. Amerikassa on semmoisiakin. Toivon että kaikki voitte oikein hyvin. Iloisiin näkemiin Teidän Severi Savonen.»

Varsinainen voimakaksikko olivat Severi Savonen ja Tyyne Luoma, Isä-Severiksi ja Äiti-Luomaksi yleisesti kutsutut. Mutta sisärenkaan lisäksi olisi mainittava koko sen ajan terveydenhuollon johtavat työntekijät, jotta päästäisiin edes lähelle sitä vaikuttajajayksilöiden koko joukkoa, johon Tyyne Luoma yhtenä sielukkaimpana ja sinnikkäimpänä kuului. Mi-hinkään arvojarjestykseen asettamatta, asiakirjoista ja muisteloista esiintulevina mainittakoon seuraavat: E. Pehkonen, A. Eskola, V. Rantasalo, A. Ylppö, E. Leppo, N. Hallman, Aino Durchman, Irja Pohjala, Sigrid Larsson, Sylvi Könönen, Sylvi Kiviristo, Hedvig Sucksdorff, Mervi Ahla, Kirsti Karttunen, Sirkka Helle, Märta Boman, Anni Tukia, Irene Kum-pulainen, Liisa Hakola, Marja Haapanen, Kyllikki Paavola, Kirsti Kontio (nykyinen Pihlama).

Jo edellä on mainittu, miten Tyyne Luoma, Aino Durchman, Venny Snellman ja Irja Pohjala suunnittelivat uuden opiston. Kun opisto oli rakennettu, kokoontui sama joukko jälleen tällä kertaa pohtimaan sairaan- ja terveydenhoidon yleisiä suuntaviivoja nimenomaan koulutuksen näkökulmasta. Koska jokainen oli kiireinen paitsi omien varsinaisten tehtäviensä, myös sodan asettamien lisävelvoitusten vuoksi, oli kokoukset pidettävä aamuisin jo kello 7. Näissä kokouksissa he iskivät ikään kuin säkenöitä toisistaan, enkä voi olla tässä yhteydessä lainaamatta Tyyne Luoman sanoja terveyssisarten opinto- ja neuvottelupäiviltä vuonna 1954:

»Työryhmä on dynaaminen, toimiva ryhmä yksilöitä, jotka ovat hyväksyneet yhteisen tehtävän ja irroittuvat minä-keskeisyydestä yhteisen edun hyväksi. Yhteinen tehtävä on oltava kaikille jäsenille selvänä. He hyväksyvät ryhmän sellaisena kuin se on, mielipiteineen päivineen. Jokainen tuntee tällöin itsensä tarpeelliseksi ja turvalliseksi.»¹⁰⁾

Tyyne Luoman synnynnäinen vaisto johti hänet hakemaan tietoa ja taitoa myös muista maista. Näitä ulkomaisia yhteyksiä hän piti yllä koko elämänsä ajan. On säilynyt suuri joukko hänen kirjeitään sekä skandinaavisille että amerikkalaisille kollegoille, jossa vaihdetaan mielipiteitä niin työstä kuin työhön läheisesti liittyvistä asioista. Erityisen tarpeellisena Tyyne Luoma piti osallistumista kansainvälisiin kongresseihin, joista hänellä oli harvinainen kyky poimia maamme oloihin soveltuvia oivallushelmiä.

Tyyne Luoma joutui osallistumaan monenlaisiin komiteoihin ja muihin valtion, kunnan ja järjestöjen asettamiin työryhmiin. Näiden luettelo olisi tässä liian pitkä toistettavaksi. Erittäin läheinen hänelle oli ammattiin varsinaisesti liit-

tymätön, mutta kuitenkin ammattisisarten kesken perustettu Suomen Sairaanhoitajien Kristillinen Seura, jonka perustajajäsen hän oli.

Yhteistyö Rockefeller-säätiön kanssa

Severi Savonen, Tyyne Luoma ja Venny Snellman tähy-sivät alituisen mahdollisuuksia aatteittensa toteuttamiseen. 1930-luvun loppupuolella he keksivät Rockefeller-säätiön mahdollisen avun, ja vuodelta 1939 löytyykin kirje, jossa lääkintöhallitus määräsi »lääketieteen ja kir.tri Severi Savosen, sairaanhoitajatarkoulutuksen tarkastajan, neiti Venny Snellmannin ja valtion terveydenhuolto-opiston johtajattaren, neiti T. Luoman valtion edustajina toimikuntaan, jonka tehtävänä on järjestää ja valvoa yhteistoimintaa valtion, Helsingin maalaiskunnan ja Rockefeller-säätiön välillä yhteisen mallityömaan järjestämiseksi terveydenhoitotyötä varten.» (Lääkintöhallituksen kirje n:o 13/33 4. 10. 1939.)

Varsinainen sopimus kunnan, valtion ja Rockefeller-säätiön välillä tehtiin heinäkuussa 1940. Tarkoituksena oli, että terveyssisar- ja kätilöoppilaat harjoittelivat kurssinsa loppuvaiheessa sellaisissa maalaiskunnissa, jotka olivat siihen halukkaita ja joissa terveydenhuoltotyö oli parhaimmin järjestetty. Kunnat, jotka tulivat mukaan tähän toimintaan, pääsivät osalliseksi myös lainsäädäntöä huomattavasti laajempaan terveydenhuolto-ohjelmaan Rockefeller-varojen turvin. Näillä varoilla palkattiin mm. lääninkatsastaja, joka tarkkaili kuntien terveydenhuollon katsastusta ja toimi yhteistyössä kunnallisten katsastajien kanssa.

Niin ikään tuli läänissä olla ravintoasiaintuntija sekä sosiaalihuoltaja-terveyssisar, jonka tehtävänä oli toimia yhdysmiehenä lähinnä äitiä ja lapsia koskevissa sosiaalisissa kysymyksissä. Alunperin oli tarkoituksena, että koko Uudestamaasta muodostuisi heti tällainen malli- ja koulutusalue. Sodan takia ensimmäiseksi mallialueeksi valittiin kuitenkin vain Helsingin maalaiskunta. Tätä valintaa puolsi se, että maalaiskunta oli ripeästi kehittyvä ja sijaitsi mahdollisimman lähellä Helsinkiä. Kunnan asukasluku oli tuolloin 33 000, ja se jaettiin terveydenhoitajatarpiireihin, joiden asukasluku vaihteli asutustilheydestä riippuen 2 000—5 500.

Rockefeller-säätiön avustuksella rakennettiin Malmille kak-sikerroksinen terveystalo, jonka alakertaan sijoitettiin mallineuvolat ja yläkertaan käytännöllistä työtä johtava keskus-toimisto, Helsingin maalaiskunnan terveydenhuolto-toimisto.

Laitoksen johtajaksi valittiin terveydenhuollon erikoiskoulutuksen saanut lääkäri Erkki Leppo, joka oli opiskellut Rockefeller-säätiön stipendiaattina Yhdysvalloissa. Hänen alaisenaan työskenteli lastenlääkäreitä maalaiskunnan muissa neuvoloissa. Äitiysneuvolain ja psykiatrian neuvonta-aseman perustamista varten palkattiin myöskin näiden alojen erikoislääkärit. Terveydenhuoltotoimistoon perustettiin johtavan terveyssisaren toimi. Lisäksi perustettiin sosiaalisen huoltotyön ohjaajan (sosiaalihoitajan) toimi ja hieman myöhemmin psykiatrisen huoltohoitajan toimi. Edelleen palkattiin kotitalousopettaja kunnan kotitalousopetuksen tehostamista varten sekä ennen kaikkea kymmenen terveyssisarta.

Tyyne Luoman suunnitelmien mukaan jokainen terveyssisar suoritti omassa piirissään keskitettyä terveydenhuoltotyötä, joka johtosäännön mukaan käsitti seuraavat työmuodot:

- 1) imeväisten ja leikki-ikäisten lastenhoidon kohottaminen
- 2) koululasten terveydentilan parantaminen
- 3) tuberkuloosin vastustaminen
- 4) tartuntatautien ehkäiseminen
- 5) sairaanhoidon edistäminen, valvonta ja neuvonta kodeissa
- 6) henkisen terveydenhuollon edistäminen
- 7) äitiyshuollon edistäminen yhteistyössä kunnan kättilöitten kanssa
- 8) sellaisten läheisesti terveydenhuoltoon liittyvien huoltotehtävien suorittaminen, joista tarkemmin on sovittu huoltolautakunnan ja terveydenhuoltotoimiston välillä
- 9) kunnan terveydenhuoltotyön edistäminen ja järjestelyn vaatimien muiden tehtävien suorittaminen
- 10) valtion terveydenhuolto-opiston oppilaitten käytännöllinen opetus.

Vuodesta 1940 lähtien alkoivat Tyyne Luoman oppilaat saada opetuksensa tässä malliterveyspiirissä, jossa työskentelivät monet sittemmin merkittävään asemaan nousseet terveyssisaret. Kun tämä malliterveyspiiri oli toiminut viisi vuotta, kirjoitti tri Erkki Leppo sen toiminnasta seuraavaa:

»Terveyssisaroppilaiden käytännöllisen työn opetus on ollut mallikel-poista valtion terveydenhuolto-opiston kiinteän yhteistyön avulla. Viisi vuotta kunnan historiassa on lyhyt aika ja tuollaisena aikana voidaan jollekin asialle luoda vasta perustukset. Sitä ilahduttavampaa on, että työmme monella terveydenhoidon alalla niinkin nopeasti on antanut hyviä tuloksia, joista edellä mainitut tilastot puhuvat selvää kieltä. Käytettävissämme on tosin ollut verraten runsaasti varoja sekä työtä on ollut suorittamassa riittävästi innostunutta ja taitavaa henkilökuntaa: lääkäreitä, terveyssisaria ja kättilöitä, mutta ei kuitenkaan enempää kuin monessa muussa kunnassa asukaslukuun nähden. Haluaisin väittää, että jokainen kunta voi päästä yhtä hyviin tuloksiin uhraamalla riittävästi varoja tärkeään kansanterveystyöhön. Siksi joka kuntaan on saatava yksi tai useampia neuvoloita ja jokainen kunta saatava liittymään tuberkuloosihuoltopiiriin.»⁴⁾

Rockefeller-säätiön avustus ja kiinnostus Suomen terveydenhuollon kehitystä kohtaan ei päättynyt malliterveystalon rakentamiseen ja Helsingin maalaiskunnan malliopetuskesk-
tän avaamiseen. Sen toiminta ulottui pitkälti 1950-luvulle ja sen turvin avautuivat myöhemmin koko Uudenmaan sekä myös Oulun ja Porin opetuskeskät. Mahtavat asiakirjapinot kertovat, miten yksityiskohtaista ja aikaavievää tämä ulko-
maisen avun turvin suoritettu suurisuuntainen kokeilutyö oli.

Terveyssisäryhdistyksen perustaminen 1938

Johtajataraikanaan Tyyne Luoma havaitsi, että terveydenhoitajatyö ei edisty, mikäli terveydenhoitajat eivät liity yhteen ajaakseen sekä omaa asiaansa että samalla maan terveydenhuollon asiaa. Vuonna 1938 pidettiin oman yhdistyksen perustava kokous Helsingin Säädytälössä; puheenjohtajana toimi Tyyne Luoma. Tässä perustavassa kokouksessa hyväksyttiin yhdistyksen nimeksi »Suomen Sairaanhoid-
tajatarliiton terveydenhoitajatarjaosto», jonka nimisenä se toimi vuoteen 1946 saakka, jolloin nimi muutettiin Suomen Terveyssisäryhdistys ry:ksi. Ensimmäisenä puheenjohtajana toimi Sigrid Larsson, Tyyne Luoma oli hallituksen jäsen. Myöhemmin hänet valittiin kunniajäseneksi, ja vuonna 1960 hänelle luovutettiin yhdistyksen kultainen ansiomerkki numero 1 kunniakirjoineen.

Terveyssisäryhdistyksen toiminnasta ovat Kyllikki Paa-
vola ja Hilkka Kupiainen kirjoittaneet historiikin »Suomen Terveyssisäryhdistys ry. 25-vuotistaipaleelta». ¹³⁾ Siitä käy ilmi muun muassa, että perustavassa kokouksessa yhdistykseen liittyi 109 jäsentä, ja saman vuoden lopussa oli jäsenmäärä jo 180. Vuonna 1972 oli jäseniä 2 200. Alkuvuosinaan yhdistys joutui toimimaan sodan vaikeissa olosuhteissa, mutta niistä huolimatta se pyrki määrätietoisesti toteuttamaan niitä tarkoituksia, joita varten se oli perustettu. Palkkakysymykset sekä välttämättömien jalkineiden, sadetakkien ja ajoneuvojen hankkiminen olivat yhdistyksen alkuaikojen kiireisimpiä am-
mattiasioita. Ajoneuvokysymys ratkesi osittain liiton saatua Suomen Punaisen Ristin kautta terveyssisarille polku-
pyöriä Amerikasta. Heti alkuvaiheessa jouduttiin myös antamaan lausuntoja sisäasiainministeriölle, sosiaaliministeriölle, sairaanhoidtajatarliitolle jne.

Vuoden 1944 kansanterveyslait

Jo pitemmän aikaa oli Tyyne Luoma ollut selvillä siitä, että terveyssisartoiminta kunnissa ei pääse täyteen kehitykseensä ennen kuin terveyssisaria ja neuvolatoimintaa säätelee asianmukainen lainsäädäntö. Koska osallistumista tämän lain aikaansaamiseen voidaan pitää yhtenä Tyyne Luoman elämän tärkeimmistä, ehkä tärkeimpänä saavutuksena, viivyttäköön sen pohdiskelun ääressä enemmältikin. Tyyne Luomasta kirjoitettaessa on yleensäkin huomattava, että hän niin sulii yhteen työnsä kanssa, että hänen henkilöhistoriansa on paljolta sama kuin hänen suorittamansa työn historia. Hänen jälkeensä jättämistä henkilökohtaisista kirjeistä voi tosin varsinkin nuoremalla iällä löytää myös puhtaasti persoonallisia sävyjä ja varsinkin huolehdintaa lähimmäisistä, mutta kaikki se alistuu tehtävälle työlle. 50-vuotissyntymäpäivän kahta puolta hän oli mitä tiiviimmin uponnut työhön asianmukaisen terveyssisarlainsäädännön aikaansaamiseksi.

Tyyne Luoman ansiosta otettiin kysymys lainsäädännöstä esille lähes ensimmäisenä vasta perustetussa terveydenhoitajatarjaostossa 1938. Jaosto päätti ottaa yhteyden Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistykseen, Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliittoon sekä Suomen Sairaanhoitajatarliiton sosiaaliseen jaostoon ja pyytää näiden myötävaikutusta terveydenhoitajatarlain ja -asetuksen aikaansaamiseksi. Asiaa pohtimaan asetettiin työryhmä, johon nimettiin tri Severi Savonen, professori K. F. Hirvisalo, kouluneuvos Erik Mandelin, tri Viljo Rantasalo, terveydenhoitajattaret Martta Öhqvist ja Anne-Marie Krohn, johtajatar Tyyne Luoma ja tarkastaja Sigrid Larsson.

Uusien terveydenhoitosäännösten aikaansaaminen oli 1930 luvulla ollut esillä useissa muissakin yhteyksissä. Maaseudun terveydenhoitokomitea²⁾ mainitsee mietinnössään, että mm. maaherrojen kokous toukokuussa 1936 oli käsitellyt asiaa samoin kuin Maatalousseurojen Keskusliiton XXI edustajakokous vuonna 1937. Maalaiskuntien Liiton varsinaiset kunnallispäivät marraskuussa 1936 sekä Suomen Lääkäriliiton XIII yleinen kokous syksyllä 1937 olivat kiinnittäneet huomiota tarpeellisen terveydenhoitolainsäädännön puutteeseen. Edelleen mainitaan, että eräät terveydenhoitojärjestöt ja terveydenhoitajattarien neuvottelukokoukset olivat käsitelleet maaseudun terveydenhoitoon liittyviä asioita ja esittäneet toimenpiteitä asiantilan parantamiseksi.

Valtioneuvosto asettikin 1. 7. 1937 komitean pohtimaan maaseudun terveydenhoito-olojen parantamista. Komitea otti

nimekseen Maaseudun terveydenhoitokomitea. Sen puheenjohtajana toimi maaherra E. Y. Pehkonen sekä jäsenenä lääkintöneuvos Einari Saraste, tri Severi Savonen, kotitalouskonsulentti Martta Kuusela, fil.maisteri K. J. Vedenoja ja hänen kuoltuaan varatuomari Viljo Linni, kansanedustajat Atte Muhonen ja Heikki Soininen. Sihteerinä toimi maat.metsät.kand. Kosti Melart. Jäsenistä maaherra Pehkonen ja tietenkin Severi Savonen olivat Tyyne Luoman hyviä ystäviä, ja paljon viestitystä kulki näiden kolmen kesken ilman virallisia asiakirjoja. Aiemmin mainittu terveydenhoitajatarjaoston aloitteesta asetettu työryhmä laati ehdotuksen laiksi kunnallisista terveydenhoitajattarista sitä tukevine perusteluineen. Suusanallisesti säilyneiden tietojen mukaan tämä ehdotus jätettiin edellä mainitulle valtion komitealle, joka sisällytti sen mietintöönsä pienin poikkeuksin. Lakiehdotuksen sisällön ja sanamuodon varsinaisina laatijoina voidaan pitää Severi Savosta ja Tyyne Luomaa.

Niin selkeältä kuin laki kunnallisista terveyssisarista vuodelta 1944 nyt näyttää, ei sen laatiminen omana aikanaan ollut helppoa. Vaikeutena olivat historialliset perinteet. Olihan ollut niin, että kunnallista terveydenhuoltotyötä sekä kotisairaanhoitoa teki vuosisadan ensimmäisen neljänneksen aikana ja siitä vielä eteenpäinkin useissa paikoin seitsemän eri työntekijää. Oli kiertäviä sairaanhoitajattaria, tuberkuloosihoitajattaria, pientenlasten hoitajattaria, koulunhoitajattaria, kättilöitä, diakonissoja sekä Mannerheim-liiton ns. kyläasiamiehiä. Hallinnollisesti työ oli erittäin hajanaista, koska Mannerheimin Lastensuojeluliitto johti kouluhoitajattarien ja pientenlasten hoitajattarien (joita myös kutsuttiin terveyssisariksi) sekä kyläasiamiesten toimintaa, Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistys tuberkuloosihoitajattarien toimintaa, kunnat itse kiertävien sairaanhoitajattarien sekä kättilöiden toimintaa ja seurakunnat diakonissojen toimintaa. Artikkelissaan »Lääninterveyssisarlaitos ja terveyssisar työn ohjaus» Ulla Siivola mainitsee:

»Kun sittemmin eri työmuotoja jonkin verran yhdistettiin, esim. lasten- ja kouluhuolto, koulu- ja tuberkuloosihuolto tai kouluhuolto- ja kotisairaanhoito, oli työn hallinto ja ohjaus monimutkaista esim. jo palkkauksen ja valtionavun suhteen, jotka tulivat eri tahoilta. Kirjavuudesta antaa kuvan tilasto vuodelta 1937, joka osoittaa, että terveyssisar työtä suoritettiin 15 erilaisena työmuotojen yhdistelmänä.»¹⁷⁾

Tyyne Luoma joutui painiskelemaan tämän ongelman keskellä. Vahvasta innostuksen lähteestä syntyneitä työmuotoja

on yleensä vaikea organisatorisesti muuttaa. Siihen vaaditaan sekä taitavaa diplomatiata että myöskin voimakasta uskoa muutoksen välttämättömyyteen. Tyyne Luoma epäroi kauan kumpiko — keskitetty vai spesialisoitu terveydenhoitotyö — olisi oloihimme parhaiten soveltuva. Vielä pitäessään esitelmää tästä aiheesta sairaanhoitajien pohjoismaisen yhteistyön kongressissa Göteborgissa 1950 hän mainitsee:

»Kun minulle Suomen edustajana, jossa keskitettyä terveyssisar työn periaatetta on olosuhteiden pakosta kehitetty pitemmälle kuin ehkä monessa muussa maassa, on annettu tehtäväksi esittää tätä kysymystä käsittelevä alustus, en suinkaan aio tehdä sitä siinä mielessä, että se on ainoa oikea ja mahdollinen tämän työn organisaatiomuoto. Kumpi — keskitetty tai spesialisoitu terveyssisar työ — parhaiten palvelee sitä yhteiskuntaa, jossa työtämme suoritamme, on luonnollisesti ratkaistava kunkin maan ja paikkakunnan olosuhteet huomioon ottaen.

Terveyssisar työ, joka oli syntynyt elävän elämän piirissä esiintyvien räikeiden epäkohtien ja todellisten tarpeiden pohjalla, oli vuosiatamme kahtena ensimmäisenä vuosikymmenenä koitunut pääasiallisesti kaupunkien ja tiheästi asuttujen asutuskeskusten hyväksi ja vain vähäisessä määrässä palvellut maaseudun väestöä. Monet sotaan ja sen kohdalokkaihin seurauksiin liittyvät tekijät paljastivat ne sosiaaliset ja terveydelliset epäkohdat, jotka tekivät ajankohtaiseksi kysymyksen terveyssisar toiminnan laajentamisesta myös maaseudun väestön piiriin. Kehitys alkoi silloin aivan kuin itsestään ja omalla painollaan kulkea keskitettyä terveyssisar työtä kohden. Monet sosiaaliset, ekonomiset, maantieteelliset ja käytännölliset tekijät olivat määräämässä kehityksen suuntaa.»⁸⁾

Terveyssisarten tehtäväkentän määräämisessä kohtasi lain valmistelijoina myös toinen vakava ongelma eli se, tuliko terveyssisarten ehkäisevän terveydenhuoltotyön lisäksi myös osallistua kotisairaanhoitotyöhön. Tyyne Luoman käsitys terveyssisaren toimintakentästä kokonaisuudessaan ja kotisairaanhoidon osuudesta siinä lain laatimisaikaan käy hyvin ilmi hänen esityksestään »Terveyssisar laitoss»:

»Terveyssisaren tehtävät liittyvät läheisesti kaikkiin kansanterveys työn eri työmuotoihin. Imeväisten ja pientenlasten terveydenhuolto tapahtuu neuvolassa ja terveyssisaren tekeminä kotikäynneillä, koululasten terveydenhoitoa terveyssisaren suorittaa käymällä sekä kouluissa että lastenkodeissa ja tuberkuloosihuoltoa terveyssisaren suorittaa kaiken muun työnsä yhteydessä neuvolassa, kouluilla, työpaikoilla ja kodeissa sekä eri kokoisissa, tätä tarkoitusta varten järjestetyissä tutkimus- ja rokotustilaisuuksissa.

Kulkutautien vastustamisessa ja ehkäisyssä terveyssisar on lääkärin apuna seuraten tilanteen kehitystä, levittäen valistusta kulkutautien ehkäisystä, suorittaen rokotusta lääkärin ohjeiden ja määräysten mukaisesti ja antaen sairaspua kodeissa kulkutauteihin sairastuneille ja neuvon tartunnan leviämisen ehkäisyä.

Terveyssisaren läheinen suhde piirinsä koteihin tulee varmaan pal-

velemaan uuden mielisairaanhoidolain puitteissa suunnittelun alaisena olevaa koteihin kohdistuvaa psykiatrista huoltoa ja mielenterveyttä edistävää valistustyötä.

Mitä tulee koulutetun avun saantiin koteihin, kun kodeissa sattuu sairaustapaus, edellyttää terveyssisarlaki, että kotisairaanhoidon avun anto kuuluu terveyssisaren lakisääteisiin tehtäviin.

Kodeille annettavan riittävän sairausavun rinnalla on kuitenkin huolehdittava siitä, että terveyssisaren muut lakisääteiset ehkäisevään terveydenhuoltoon kuuluvat tärkeät tehtävät eivät joudu kärsimään, vaan että ne voidaan hoitaa rinnan siten, että ne palvelevat toisiaan ja kotien terveydenhuoltoa kokonaisuudessaan. Riittävä terveydenhuolto ja sairaanhoidon antaminen kodeille edellyttää terveyssisarverkon tihentämistä, terveyssisarpiirien pienentämistä ja vaikeiden kulkuyhteyksien ja paljon aikaa ja voimia kuluttavien kulkuvälineiden parantamista.»⁹⁾

Tässä on lyhykäisesti ja ytimekkäästi pelkistetty vuosien pohdiskelujen ja keskustelujen tulos. Vaikka se näyttää meistä jälkipolven katselijoista itsestään selvältä, se on ollut monien harkintojen tulos, harkintojen, joita on käyty kentän terveyssisararten kanssa, lääkintöhallituksen kokouksissa ja käytävillä, jaostoissa ja toimikunnissa, kodeissa ja ulkomaisissa kongresseissa, jopa kotimaisissa pommisuojoissa. Mainittakoon mielenkiintoisena yksityisseikkana jo pelkän terveyssisaresta käytettävän nimityksen historiallinen kehitys. 1920-luvulta lähtien olivat molemmat nimitykset terveyssisar ja terveydenhoitajatar olleet käytössä. Tyyne Luoman ja Kyllikki Pohjalan nimiehdotus oli alunperin terveydenhoitajatar, ja valtion terveydenhoitajataropiston tutkinto olikin nimenomaan terveydenhoitajatar-tutkinto. Aiemmin mainitussa maaseudun terveydenhoitokomitean perusteluissa sanotaan tästä asiasta:

»Viime aikoina on po. toimihenkilöistä alettu käyttää terveydenhoitajatar nimitystä aikaisemmin yleisesti käytännössä olleen terveyssisarnimityksen asemesta. Kun terveyssisar-nimitys on kuitenkin yleistynyt kansan keskuudessa ja se vastaa paremmin kuin terveydenhoitajatar-nimitys ko. toimihenkilöiden tehtävää ja sen luonnetta, ja kun se on lyhempi, olisi komitean mielestä terveyssisar-nimitys otettava uudelleen virallisenakin nimityksenä käytäntöön.»

Tästä perustelusta huolimatta komitea sisällytti mietintöönsä ehdotuksen laiksi kunnallisista terveydenhoitajatarista. Kun meidän uusi kansanterveyslakimme vuodelta 1972 nyt risti terveyssisaret jälleen terveydenhoitajiksi, on se vain palaamista Tyyne Luoman 1930-luvulla omaksumaan käytäntöön kuitenkin ilman sukupuolta osoittavaa -tar päätettä.

Maaseudun terveydenhuoltokomitea jätti mietintönsä valtionneuvostolle vuonna 1939. Tämän jälkeen se oli tarkistet-

tavana lääkintöhallituksessa, joka katsoi, että se eräin muutoinkin voitiin ottaa lainsäädäntötoimenpiteiden pohjaksi. Esitys joutui nyt lainvalmistelukuntaan, jonka suurin muutos oli se, että alkuperäinen lakiehdotus, joka tähtäsi vain maaseudun terveydenhoito-olojen parantamiseen, laajennettiin nyt koskemaan myös kaupunkeja ja kauppaloita. Nimitys terveydenhoitajatar muuttui tässä vaiheessa terveyssisareksi. Lainvalmistelukunta pyysi lausunnot piiri- ja kunnanlääkärilyhdistykseltä, Maalaiskuntien Liitolta, Finlands svenska landskommuner förbund'ilta, Suomen kaupunkiliitolta, Kenraali Mannerheimin lastensuojeluliitolta, Tuberkuloosin vastustamisyhdistykseltä, Suomen sairaanhoitajatarliitolta, Suomen sairaanhoitajatarlyhdistykseltä, Samfundet folkhälsan i svenska Finlandilta sekä Valtion terveydenhuolto-opistolta.

Viime mainittu lausunto on terveydenhuolto-opiston johtokunnan laatima, ja allekirjoittajina ovat Severi Savonen ja Tyyne Luoma. Lähes kaikki tämän perusteellisen lausunnon ehdotukset on otettu huomioon lopullista lakia laadittaessa. Niinpä terveyssisaren tehtävät, jotka lainvalmistelukunnan ehdotuksessa oli asetettu siihen järjestykseen, että ensimmäisenä oli kotisairaanhoido, on laissa määritetty siten (5 §), että ehkäisevän hoidon eri muodot luetellaan ensin ja lopuksi mainitaan: »maalaiskunnissa neuvon ja ohjeiden antaminen sairaustapauksissa ja varsinainen kotisairaanhoido, mikäli riittävää hoitoa ei yksityisessä tapauksessa muutoin voida järjestää». Tämä on lähes sanasta sanaan sama kuin terveydenhuolto-opiston lausunnon ehdotus.

Myös otettiin huomioon se lausunnossa esitetty kanta, että keskitetyn terveyssisar työn ei tarvitse olla ainoa työskentelytapa, vaan terveyssisarten virkatehtävät voidaan järjestää muutoinkin kuin piirijaon perusteella, esim. huoltotoiminnan eri alojen mukaan taikka noudattaen muuta paikallisiin olosuhteisiin sopivaa perustetta. Tyyne Luoma ja Severi Savonen osoittivat jälleen suurta kaukokatseisuutta siinä mielessä, että siirtyminen maaseudulta kaupunkeihin oli väistämätön tulevaisuuden tosiasia ja tällöin myös terveyssisarten specialisoitu työmuoto mahdollisesti tarkoituksenmukaisempi kuin piirijakoon perustuva keskitetty työskentelytapa.

Terveyssisarten lakisääteinen määrä maaseudulla ja kaupaloissa oli ollut monen keskustelun alaisena. Alunperin oli lähdetty siitä, että kussakin kunnassa, jonka asukasluku henkikirjojen mukaan oli enintään 4 000, tuli olla ainakin yksi terveyssisar sekä lisäksi yksi terveyssisar jokaista asukasluvun alkavaa 4 000 kohden. Lain valmisteluvaiheissa oli

tähän pykälään kuitenkin tehty nimenomaan harvaan asutuja seutuja varten lisäys, että kunta voi, saatuaan siihen sisäasiainministeriön suostumuksen, palkata useampiakin terveyssisaria kuin edellä on sanottu tai myös, että sisäasiainministeriöllä on valta, kuntaa kuultuaan, velvoittaa kunta tähän. Terveysdenhuolto-opiston johtokunnan lausunnossa tähän kohtaan yritettiin saada vielä seuraava täsmennys: »Kunta on oikeutettu saamaan jokaista, kunnan palveluksessa olevaa terveyssisarta kohti, kuitenkin korkeintaan yhtä varten kutakin 2 000 asukasta kohti, vuotuista valtionapua kaksikolmasosaa terveyssisaren peruspalkasta.» Tätä ehdotusta ei hyväksytty, mutta totuus on vuonna 1972, että useissa harvaanasutuissa kunnissa on yksi terveyssisar kutakin 2 000 asukasta kohti.

Terveysdenhuolto-opiston johtokunnan viimeinen ehdotus koski terveyssisartoiminnan valvomista. Johtokunta ehdotti lakiesitykseen uutena pykälänä seuraavaa:

»Terveysisartoimen valvomista varten voidaan lääkintöhallitukseen asettaa peruspalkkainen naispuolisen tarkastajan toimi ja lisäksi riittävä määrä johtavia lääninterveyssisaria. Läänin johtavalla terveysisarella, joka työskentelee lääninlääkärin johdolla, on oikeus valvoa ja ohjata terveyssisarien toimintaa, ottaa osaa terveydenhoitolautakuntien kokouksiin ja käyttää niissä puhe- mutta ei äänivaltaa.» (Valtion terveysdenhuolto-opiston kirjelmä lainvalmistelukunnalle 19. 1. 1942.)

Tämän ehdotuksen ensimmäinen osa toteutui myöhemmin asetuksella ja osoittautui koko terveyssisartoiminnan vastaisen kehittämisen kulmakiveksi, kuten myöhemmin tässä esityksessä käy ilmi.

Lakiesityksen eri vaiheissa, sitä käsiteltäessä sisäasiainministeriössä, lääkintöhallituksessa, lainvalmistelukunnassa, talousvaliokunnassa ja lopulta eduskunnassa, olivat useaan otteeseen kuultavilla niin Sigrid Larsson kuin Tyyne Luoma ja muut terveydenhoitajatarjaoston edustajat. Vuonna 1943 lakiehdotus tuli eduskuntaan, jossa 19. 11. 1943 sitä ensimmäistä kertaa käsiteltiin talousvaliokunnassa. Karkauspäivänä vuonna 1944 jätettiin eduskunnalle talousvaliokunnan mietintö. Sen toinen käsittely tapahtui 7. 3. 1944, jolloin yleiskeskustelussa ei kukaan pyytänyt puheenvuoroa. Kolmannessa käsittelyssä, 10. 3. 1944 lakiehdotukset hyväksyttiin kahden puheenvuoron jälkeen. Toinen, edustaja Kiviojan, puheenvuoro koski vähäisiä »muodollisia töksähdyksiä». Varsinaisen puheenvuoron käytti Kyllikki Pohjala, joka alkoi:

»Herra Puhemies! Kun nyt nämä uudet terveydenhuoltolait tänään täällä Eduskunnassa hyväksytään, on syytä lausua erikoinen tunnustus maamme lääkintöhallitukselle, joka erinomaisella kaukonäköisyydellä näinä vaikeina aikoina on suoraviivaisesti tarttunut kiinni kansamme olemassaolon ydinkysymykseen. Olisi vain toivottavaa, että myöskin kuntien taholta käytännöllisiä järjestelyjä tehostettaisiin ja kiiruhdettaisiin, jotta työ terveydenhuollon alalla pääsisi täyteen vauhtiin. Tämä on erikoisen tärkeä nyt sodan raivotessa maassamme. Samoin jälleenrakennustyössämme on kansamme terveys se pohja, josta kaikki muu työ saa alkunsa. Terveydenhuoltoon uhratut varat tuovat varmasti pääomalle kaikkein korkeimman koron.»¹⁹⁾

Näillä sanoilla sodan uuvuttama, nälkiintynyt ja hävitetty maa, jonka kymmenettuhannet työikäiset olivat kuolleet tai eliniäkseen invalidisoituneet, halusi kuitenkin lailla kunnallisista terveyssisarista, lailla kunnallisista äitiys- ja lastenneuvoloista sekä uudistetulla lailla kunnan kättilöistä taata tulevalle sukupolvelle terveemmän tulevaisuuden.

Vuoden 1944 kansanterveyslakeja, varsinkin lakia kunnallisista terveyssisarista, on myöhemmin moitittu siitä, että ehkäisevän terveydenhuollon alalla laki keskittyi vain imeväisten, pienten lasten ja kouluikäisten lasten terveydenhuoltoon. On kuitenkin huomattava, että laki sisällytti terveyssisaren tehtäviin myös tuberkuloosihuollon sekä muutkin ehkäisevän terveydenhuollon alaan kuuluvat tehtävät, jotka lain, asetuksen tai terveyssisarelle laadittavan johtosäännön mukaan voitiin hänelle uskoa. Tuberkuloosihuolto oli nimеноmaan sen ajan aikuisväestön suuri kansantauti, ja taistelussa tätä kansantautia vastaan ovat terveyssisarit neuvolaverkoston kautta tehneet aikuisväestön terveydenhuoltotyölle erittäin suuren palveluksen.

Neuvolaverkoston synty

Syksyllä 1939 puhjennut ja melkein keskeytyksettä syksyyn 1944 jatkunut sota katkaisi monia hyviä suunnitelmia. Olisi luullut, että sen vaikeaan hävitykseen olisivat hukkuneet unelmat myös terveyssisarlain sekä äitiys- ja lastenneuvolalain ja ennen kaikkea niiden edellyttämien toimitilojen toteuttamismahdollisuuksista. Mutta näin ei käynyt, vaan tuntuu kuin sota olisi päinvastoin auttanut kansanterveystyön kehitystä sekä ennen lakien säätämistä että niiden jälkeenkin. Kiitos tästä kuuluu edellä mainituille asiaansa lujasti usko-neille henkilöille. Tyyne Luomalla oli mahdollisuus vaikuttaa asioihin moniakin teitä myöten, mutta pääväylät varsinkin

neuvolaverkoston syntymisen suhteen olivat ehdottomasti Suomen Huolto r.y. ja Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Syksyllä 1939 syntynyt ja heinäkuussa 1941 varsinaisen organisaationsa saanut Suomen Huolto r.y. oli omalaatuinen, sodan aiheuttamien monimuotoisten ongelmien auttamiseksi tarkoitettu valtiojohtoinen, mutta järjestövaltainen huoltjärjestöjen liitto. Siinä olivat edustettuina sosiaaliministeriö, sisäasiainministeriö ja lääkintöhallitus sekä sotainvalidijärjestöjen liittämisen jälkeen myös puolustusministeriö. Sen jäseneksi saattoivat liittyä kaikki huoltotyön alalla toimivat rekisteröidyt yhdistykset tai elimet, jotka toimivat hädänalaiseen asemaan joutuneen väestön hyväksi. Näitä yksityisiä jäsenjärjestöjä oli yli 30, mukana luonnollisesti Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Suomen Punainen Risti, Pelastakaa Lapset r.y., jne. Sen organisatorinen keskus oli keskushallitus, jonka alaisena toimivat henkisen huollon toimikunta, kansanavun päätoimikunta, vaateavun keskustoimikunta, lastenruokinnan keskustoimikunta ja terveydenhoitotoimikunta.

Terveydenhoitotoimikunnan puheenjohtajana toimi lääkintöhallituksen pääjohtaja Oskari Reinikainen ja jäseninä Kyllikki Pohjala, Severi Savonen sekä Tyyne Luoma. Terveydenhoitotoimikunta sai erityisesti rahaa Ruotsista sekä Amerikasta presidentti Herbert Hooverin toimesta.

Historian tutkiminen, kuivalta näyttävien asiakirjojen jäljittäminen ja lukeminen, saattaa joskus aiheuttaa tekijälleen erityisen onnellisia löytämisen hetkiä. Kun tutkii Greta Litusen laatimaa kertomusta Suomen Huollon työstä »Keskitetty vapaa huoltotyö 1939—1949»⁷), ei voi olla ilolla toteamatta, mitenkä henkilöt, jotka voimakkaasti uskovat asiaansa, voivat viedä tahtonsa läpi minkälaisissa olosuhteissa hyvänsä.

Suomen Huollon terveysnelikko, jossa Severi Savonen ja Tyyne Luoma saivat erinomaisen tuen lääkintöhallituksen pääjohtaja Reinikaisesta ja kansanedustaja Pohjalasta, määrittelivät Suomen Huollon terveydenhuoltotoiminnan tavoitteeksi alun perin:

»Terveydenhuollon tavoitteena on sairautta ehkäisevä toiminta siellä, missä olosuhteet uhkaavat vaarantaa kansanterveyttä. Toiminta kohdistuu lähinnä lapsiin ja raskauden tilassa oleviin äiteihin. Sen tehtävänä on ensisijassa tarttuvatautisten eristäminen, lasten sijoittaminen epäsuotuisista olosuhteista tyydyttäviin sekä äitiys- ja lastenneuvolatyön kehittäminen, terveydenhoidollinen valistustoiminta ja vitamiinivalmisteiden jakelu.»⁷

Toimikunta laati välittömästi tavoiteasetelmansa jälkeen toimintasuunnitelman, jonka se hyväksyi helmikuussa 1940. Heti vuonna 1940 Suomen Huolto palkkasi viisi kättilöä tehostamaan kättilöiden suorittamaa äitiyshuoltoa sekä perusti läntiseen Suomeen 93 kiinteätä äitiys- ja lastenneuvola niille seuduille, minne oli sijoitettu runsaasti siirtoväkeä. Kiertävä lastenneuvolatoiminta aloitettiin kesällä 1940 ja niissä hoidettiin vuonna 1941 jo 60 000 lasta.

Vuonna 1946 aloitettiin suurisuuntainen terveystalojen rakennustoiminnan avustaminen ja se onkin muodostunut kauaskantoisimmaksi Suomen Huollon terveydenhoitotoimikunnan työksi. Hyvissä ajoin jo vuonna 1944 oli lääkintöhallitus painattanut Severi Savosen laatiman, kunnille tarkoitetun ohjelehtisen »Kunnalliset terveystalot», jossa pohjapiirustuksineen ja muine selityksineen oli esitetty keskikokoiselle maalaiskunnalle sopiva terveystalomalli. Tämän erittäin tärkeän ohjeen valmisteleminen oli Tyyne Luoma osallistunut kiinteästi. Se on lähes sellaisenaan julkaistu Severi Savosen toimittamassa »Maalaiskuntain yleisen terveydenhoidon käsikirjassa». ¹⁶⁾

Suomen Huollon ohella ja rahallisesti merkittävämmiin edesauttoi neuvolaverkoston syntyä Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Sen jälkeen kun ensimmäinen varsinainen neuvola oli perustettu vuonna 1922 vanhan Lastenlinnan yhteyteen²³⁾, olivat Liiton osastot perustaneet neuvoloita useille seuduille. Useassa tapauksessa olivat kunnat lyhyen koeajan jälkeen ottaneet neuvolan ylläpidon huolekseen. Vuonna 1946 Mannerheimin Lastensuojeluliitto perusti erityisen terveystalovaliokunnan, joka suunnitteli useita terveystalopiirustuksia, ja niiden mukaan se ryhtyi auttamaan kuntia terveystalojen rakentamisessa. Terveystalovaliokunnan puheenjohtajana toimi Liiton talouspäällikkö Uno Paano, sihteerinä tarkastaja Else Kalmari ja jäsenenä Tyyne Luoma. Varsin merkittävä osuus rahoituksessa oli Liiton alkuunpanemalla kummikuntaliikkeellä, jolla rahoja kerättiin varsinkin Ruotsista. Solmimansa valuuttasopimuksen ansiosta Liitto pystyi sokeri-, kahvi- ja suklaakauppojen avulla kartuttamaan jokaisen keräämänsä kruunun kaksikymmentäkertaiseksi, jotka sitten lahjoitettiin kunnille. Täten Mannerheimin Lastensuojeluliitto edesauttoi yhteensä 355 terveystalon rakentamista joko kokonaan tai osittain ne rahoittaen. Paikoin Liiton osastot järjestivät myös talkoita jopa niin, että jokainen talo toi tullessaan talkoisiin yhden hirren. Toiminnan taloudellisena käyttövoimana oli kansallianeuvos Erik Mandelin

ja asiantuntijana terveystalojen suunnittelussa Else Kalmari.

Luonnollisesti suuren osan terveystalojen rakennuskustannuksista suorittivat myös kunnat. Pohjois- ja Itä-Suomen terveystalohankkeita tukivat myös Suomen valtio, Suomen Punainen Risti sekä UNRA.

Vapaaehtoisen ja julkisen sektorin yhteistyönä rakennettiin terveystalot nopeaan tahtiin. Vuonna 1946 oli maassamme 42 terveystaloa. Vajaan kolmen vuoden kuluttua oli jo laskettavissa 171 terveystaloa, minkä lisäksi 234 terveystaloa oli rakenteilla ja tiedossa oli 60 aloitetta eli yhteensä 465 terveystaloa. Kun maassa tuohon aikaan oli 549 kuntaa, huomataan, että kolmessa vuodessa oli aikaansaatu lähes jokaista kuntaa kohden yksi terveystalo.⁷⁾ Mainittakoon, että vuoden 1957 lopussa oli maassamme 572 terveystaloa ja vuonna 1962 niiden lukumäärä oli 616.²³⁾

Kiihkeimmillään oli terveystalojen rakennustoiminta vuonna 1948, jolloin esim. Suomen Huollon terveydenhuoltotoimikunta myönsi tai maksatti terveystaloavustuksia 239 kunnalle. Kun katsoo Suomen Huollon terveydenhuoltotoimikunnan kertomuksesta vuodelta 1948 sen viisi sivua pitkää kunta-kohtaista luetteloa: Siuntio, Sammatti, Iitti, Vantaa, Myrskylä, Elimäki jne., ja kun tietää, miten kiihkeässä puhelin-yhteydessä Tyyne Luoma oli eri kuntiin nostattaen innostusta ja ehdottaen määrärahoja, voi ymmärtää, mikä ilo hänellä oli nyt lääkintöhallituksen tarkastajana toteuttaa tätä jo 1920-luvulla uneksimaansa järjestelmää.

Maaneuvos Aarne Eskola, joka tuolloin toimi Maalaiskuntien Liiton (nykyisin Suomen Kunnallisliitto) johtajana, kertoo, että terveystalokampanja, jota hän joutui läheltä seuraamaan, osoitti kansamme ihmeellistä optimismia, uskoa tulevaisuuteen ja siihen, että kansamme sentään säilyisi terveitten lasten kautta. Olihan Suomi ensimmäinen maa koko maailmassa, joka rakensi vaikeina aikoina niin tiheän ja tehokkaan terveystaloverkoston, että sitä sittemmin YK:n stipendiaatit Egyptiä ja Japania myöten kävivät opintomatkoiilla tutkimassa.

Hauska kuvapari kertoo, miten Suomen Huolto aloitti Muolaassa neuvolavastaanoton 1942 kirkon sakastissa. Seuraavana vuonna otetussa kuvassa on kirkon viereen Suomen Huollon varoin rakennettu terveystalo, joka nyt korvasi kirkon sakastin. Tämä meistä perin vaatimattomalta näyttävä puurakenteinen ja puulämmitteinen terveystalo on yksi niistä, jotka saavat väistyä 1970-luvun uusien uljaitten terveyskeskusten tieltä. Kehitys kulkee kulkuaan. Ellei neuvola-

toimintaa olisi ensin aloitettu kirkon sakastissa 1930-luvulla, tuskin olisi uusi terveystalokaan valmistunut 1940-luvulla. Ja ellei uutta terveystaloa olisi rakennettu, tuskinpa uutta monipuolista terveyskeskusta puolestaan rakennettaisiin 1970-luvulla.

Terveystalojen rakentamisen ohella Tyyne Luoman henkilökohtaisiin tehtäviin Suomen Huollon piirissä kuului tarkastuskäyntien suorittaminen siirtoväen keskuuteen. Eräs raportti, joka lienee joko vuodelta 1939 tai 1941, antaa hyvän kuvan siitä, miten monipuolisiin asioihin silloisen terveydenhuolto-opiston johtajattaren tuli tutustua:

»Johtajatar Luoma selosti tekemäänsä tarkastusmatkaa siirtoväen keskuudessa Turun-Porin läänissä joulukuun 15—23 päivien välisenä aikana. Matkan tarkoituksena oli, paitsi siirtoväen terveydenhoidollisiin oloihin tutustuminen ja ohjeiden antaminen niiden parantamiseksi, myös ohjata tarkastavien terveydenhoitajien työtä tässä suhteessa. Yleishuomioista mainittakoon:

Majoituskysymys:

Siirtoväki oli enimmäkseen ainakin vielä toistaiseksi sijoitettuna yhteismajoitukseen kouluille, joissa he asuivat aivan liian ahtaasti. Huoneet olivat vetoiset ja huoltoviranomaiset väittivät, että polttopuista voi kohdakkoin tulla puute. Siirtoväki nukkui enimmäkseen permannolla, vuodevarusteet varsinkin peitteet olivat hyvin puutteelliset, useissa paikoissa ei peitteitä ollut ollenkaan. Sairaita ei ollut mahdollista millään tavoin eristää, johtuen tämä kuitenkin useissa tapauksissa puutteellisista järjestelyistä. Pikkulapsilla ei myöskään ollut minkäänlaisia vuoteita eikä vuodevaatteita.

Ravinto:

Ravinto oli saamieni tietojen perusteella mielestäni riittävää ja hyvin valmistettua. Maitoa annettiin 1/2—3/4 litraa sekä aikuisille että lapsille.

Vaatetus:

Vaatetus oli enimmäkseen hyvin heikkoa. Varsinkin päällysvaatteista ja erikoisesti lasten päällysvaatteista ja jalkineista oli puute. Alusvaatteita ei useimmilla ollut muuta kuin yksi vaatekerta.

Puhtaus:

Puhtaus oli mielestäni kyllä tyydyttävä. Sauna lämmitettiin yleensä kerran viikossa, mutta päivittäinen peseytyminen varsinkin suurissa yhteismajoituspaikoissa oli hankalaa puutteellisten pesuvälineiden takia.

Terveydelliset olot:

Kulkutauteja ei siirtoväen keskuudessa ollut muuta kuin muutamia hajataapauksia tulirokkoa ja kurkkumätää ja olivat ne eristetyt kulkutautisairaaloihin. Perniössä oli kunnanlääkäri todennut 40 trakoomatapausta. Tuberkuloositapaukset olivat yleensä sijoitettu kunnalliskoteihin, mikäli niistä tiedettiin. Siirtoväki oli matkalla vilustunut, joten melkein kaikki joko olivat sairastaneet tai parhaillaan sairastivat influenssaa, anginaa ja ripulia.

Sairaanhoito:

Sairaanhoitomahdollisuudet olivat toistaiseksi riittävät. Siirtoväelle oli perustettu varasairaaloita, kulkutautisairaaloita ja synnytystupia. Terveystilan tarkkailu siirtoväen keskuudessa oli työvoiman puutteen tähden puutteellista, syynä tähän oli myöskin paikallisen työvoiman organisoimien puute. Tätä epäkohtaa voidaan korjata ainakin osaksi kouluttamalla väestöhuoltoapulaisia. Myös olisi erittäin toivottavaa, että jokaisessa kunnassa olisi edes yksi koulutettu hoitajatar terveydenhoitajattaren tai kiertävän hoitajattaren tehtävissä.»

Suomen Huollon terveydenhoitotoimikunta ei unohtanut myöskään terveyskasvatusta. Tyyne Luoman aloitteesta jaettiin ns. väestöhuoltoapulaisten kouluttamista varten 1 000 kappaletta Agnes Sinervon kirjasia »Pienokaistemme hoito» sekä painettiin »Lastenhoito-ohjeita siirtoväen äideille» 100 000 kappaletta. Edelleen jaettiin 50 000 kappaletta tri Siiralan ja prof. Leideniuksen äitiyshuoltoa koskevia lentolehtisiä.

Mainittakoon lopuksi, että Tyyne Luoma osallistui myös terveydenhuoltotoimikunnan muihin tehtäviin kuten lasten- kotien rakentamiseen, ulkomaisten lääkeaineiden ja sairaalahoito-olojen kohentamiseen. Jo aivan sodan alkuaikoina perustettiin 553 tilapäistä lastensairaalapaikkaa, 130 synnytystupapaikkaa ja noin 900 yleissairaalapaikkaa. Suomen Huollon kustannuksella toimi lisäksi noin 800 tuberkuloosihoitopaikkaa ja noin 350 mielisairaanhoitopaikkaa.

Suomen Huollon alkuperäistä nelihenkistä toimikuntaa täydennettiin myöhemmin siten, että siihen tulivat jäseniksi myös rouva Judith Fagerholm, Suomen Huollon toiminnanjohtaja Arvo Puukari, everstiluutnantti L. Schalin, johtajatar Agnes Sinervo, professori Arvo Ylppö ja sihteeriksi Suomen Huollon lääkäri Paavo Kuusisto. Erikoinen ansio lastensairaaloiden järjestämisessä oli johtajatar Agnes Sinervolla (nykyinen Sinervo-Mantere) sekä laitosten tarkastamisessa Anni Fagerströmillä.

Lääkintöhallituksen terveyssisartoimen tarkastajana 1944—1960

Kun vuoden 1944 kansanterveyslait astuivat voimaan, tekivät ne mahdolliseksi koko maan käsittävän, yhtenäisen johdon alaisen neuvola- ja terveyssisartoimen toteuttamisen. Pienten maalaiskuntien ei enää tarvinnut haparoida yksinään erilaisen järjestöjen ja itse keksimiensä toimintasuunnitelmien viidakossa. Tämä keskitetty, yhtenäinen verkosto laajensi ja syvensi terveyssisarthyötä huomattavasti. Merkittävää oli se, että terveyssisarlaitoksen ylin johto siirtyi nyt lääkintöhalli-

tuksen kansanterveysosastolle, jonne perustettiin terveys-saralan erikoisasiantuntijan eli terveysisartoimen tarkastajan virka v. 1944. Virkaan valittiin välittömästi Tyyne Luoma.

Yhtä merkittävää ja käänteentekevää kuin oli aikoinaan terveydenhuolto-opiston perustaminen ja Tyyne Luoman johtajattareksi nimitäminen, yhtä tärkeää oli nyt se, että keskusvirastoon nimitettiin henkilö, joka oli kiinteästi osallistunut uuden lain valmistelutehtäviin ja kouluttanut tämän lain toteuttajat, maan terveysisaret.

Kun neuvolaverkoston synty on kuvattu edellä, keskitytäköön tässä luvussa Tyyne Luoman varsinaisen johtajatyön kuvaukseen. Selkeä ajattelu ja määrätietoinen tavoiteasettelu leimasi myös hänen hallintomenettelyään. Hän toteutti sitä lähinnä neljän peruslinjan kautta:

- selkeä tehtäväjako: kullakin terveysisarella oma piirinsä ja tieto tehtävistä, mitä piirissä suoritettiin. Kullakin lääninterveysisarella puolestaan oma lääninsä ja tieto siitä, mitä hänelle lääninterveysisarena kuuluu.
- selvät käskysuhteet: tarkastajalta lääninterveysisarelle ja lääninterveysisarelta terveysisarelle.
- jatkuva toimipaikkakoulutus
- jatkuva tutkimustyö.

Laki kunnallisista terveysisarista (5 §) sisälsi luettelon terveysisaren tehtävistä. Lisäksi 7 § määräsi, että jokaiselle kunnalliselle terveysisarelle on laadittava johtosäntö, jonka hyväksyy kunnanvaltuusto ja vahvistaa lääkintöhallitus. Näillä valtuuksilla Tyyne Luoma pääsi valvomaan terveysisarten työkentän järkipäistämistä siitä monimuotoisuudesta, jossa se ennen lainsäädäntöä oli ollut.

Varsinaisena hallintokoneistonaan Tyyne Luoma käytti lääninterveysisarlaitosta. Koska tälläkin on takanaan historia, on sen muotoutumista 1940-luvulla ja siitä eteenpäin helpompi ymmärtää, mikäli sen menneisyyttä valotetaan. Tästä antaa hyvän kuvan Ulla Siivolan artikkeli »Lääninterveysisarlaitos ja terveysisartyön ohjaus.»¹⁷⁾ Kun kunnat 1930-luvulla alkoivat oivaltaa terveysisartyön merkitystä ja palkata terveysisaria palvelukseensa, tuli myös ammatillisen työnohjauksen tehostaminen esille. Käytännön toimenpiteisiin ryhdyttiin vuonna 1935, jolloin kenraali Mannerheim, joka toimi sekä Mannerheimin Lastensuojeluliiton että Suomen Punaisen Ristin puheenjohtajana, ehdotti, että mainitut järjestöt perustaisivat yhteisiä piiritoimistoja eri lääneihin. Mannerheim hyväksyi ehdotuksen, että piireihin palkattaisiin

tarkastavaksi työntekijäksi terveyssisar. Kustannukset jaettiin siten, että Mannerheim-liitto maksoi palkan ja Suomen Punainen Risti hallintokulut. Piirejä kutsuttiin aluksi Suomen Punaisen Ristin ja Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliiton reiksi, mutta myöhemmin jätettiin nimen lyhentämiseksi piijälkimmäinen osa pois. Organisaatio oli hallinnollisesti monimutkainen, koska kaksi järjestöä vastasi samasta asiasta. Joka tapauksessa näitä piiriterveyssisarten eli tarkastavien terveyssisarten toimia perustettiin vuodesta 1936 lähtien kaikkiin lääneihin, eräisiin suurimpiin kaksi. Ruotsinkielistä terveyssisarustyötä ja terveyssisarkoulutusta johti v. 1921 perustettu vapaaehtoinen järjestö Samfundet Folkhälsan i Svenska Finland. Järjestöllä oli oma piiriterveyssisarensa.

Piiriterveyssisarten toimialaan kuului sekä kunnallisten että Mannerheim-liiton paikallisosastojen terveyssisarten työn ohjaus. Sodan aikana nämä järjestöjen piiriterveyssisaret sekä kunnissa toimivat kunnalliset terveyssisaret joutuivat tavallaan kaikki Tyyne Luoman alaisiksi, kun hänet vuonna 1939 komennettiin lääkintöhallituksen toimesta järjestämään siviiliväestön terveyden- ja sairaanhoitoa. Terveyssisarustyön ammatillista johtoa hoidettiin nyt ensi kertaa lääkintöhallituksesta käsin.

Kun kansanterveyslait vuonna 1944 astuivat voimaan, muodostivat ne kääntein myös lääninterveyssisarustyön historiassa. Työn johto siirtyi tällöin vapaaehtoisilta järjestöiltä kokonaan lääkintöhallitukselle. Terveyssisarlakiin sisällytettiin asiasta seuraava kohta:

»Lääninlääkärien avuksi valvontatyötä varten asetetaan tarpeellinen määrä lääninterveyssisaria, joiden palkkaus suoritetaan valtion varoista.»

Tämän mukaan perustettiin kaikkiaan 17 lääninterveyssisaren tointa. Toimia perustettaessa otettiin huomioon läänin suuruus, silloinen työntekijämäärä ja väestön kielellinen jakautuminen.

Täten syntynyt lääninterveyssisarverkosto oli Tyyne Luoman varsinainen ohjausinstrumentti. Kerran vuodessa hän piti lääninterveyssisarille neuvottelupäivät, jossa hallintoa, työn ohjausta ja kansanterveystyötä koskevien luentojen, ryhmäkeskustelujen ja ryhmätöiden lisäksi joka kerta otettiin esille jokin ajankohtainen peruskysymys, joka sitten oli määrä viedä kussakin läänissä läpi lääninterveyssisarten terveyssisarille antaman toimipaikkakoulutuksen avulla. On kiintoisaa todeta, että jo 1940-luvulla keskushallinnosta käsin

pidettiin yllä tällaista jatkuvaa, kiinteätä ja ajan viimeisimpiä kysymyksiä käsittelevää toimipaikkakoulutusta.

Esimerkkinä tästä mainittakoon lääkintöhallituksen terveyssisar työn vuosikertomus vuodelta 1958, jossa toimipaikkakoulutuksen osalta sanotaan seuraavaa:

»Terveyssisar ten ammattitaidon kehittämiseksi ovat eri läänien lääninlääkärien toimistot järjestäneet yhteistyössä lääkintöhallituksen terveyssisar toimen tarkastajan kanssa opinto- ja neuvottelupäiviä, joiden aiheena kertomusvuonna olivat mm. kotisairaahoito, aseptiikka, kuntouttaminen, psykiatrinen huolto, henkilökohtaisen huollon menetelmät ja kotien ravintoneuvonta. Henkilökohtaisen ohjauksen lisäksi on lääninterveyssisar ten johtama toimipaikkakoulutus ryhmätyön muodossa jatkunut kaikissa lääneissä. Tämän opiskelumuodon avulla on pyritty syventämään näkemystä työn arvioinnissa ja suunnittelussa ja siten työn laadun ja määrän parantamisessa. Lääkintöhallituksen toimesta on järjestetty opinto- ja neuvottelupäiviä lääninterveyssisar ille, aiheena muun muassa sairaala- ja avoterveydenhuollon yhteistyö.

Erikoisalojen asiantuntijan apu on perhekeskeisen terveyssisar työn ajankohtaisia tarpeita. Turun ja Porin läänissä kokeiltiin mahdollisimman tehokasta asiantuntijain käyttöä. Opiskelu tapahtui ryhmätyön muodossa, aiheena terveellinen ravinto ja kotien ravintokysymyksen ohjaus. Asiantuntijan käyttö osoittautui erittäin tulokselliseksi.

Vaasan läänissä kokeiltiin yhteistyössä Jyväskylän Kasvatustopillisen Korkeakoulun ja Keski-Suomen Sairaanhoidajaopiston kanssa eräänä toimipaikkakoulutusmenetelmänä noin 2—3 viikon väliajoin jatkuvaa luentosarjaa kasvatus- ja opetusopissa sekä henkilökohtaisen huollon menetelmissä. Opiskelu tapahtui paitsi luentojen, myös ryhmä- ja yleiskeskustelujen sekä filmiesitysten muodossa. Tämän opiskelumuodon saavuttamaa innostusta osoittaa hyvin etäistenkin kuntien terveyssisar ten osallistuminen.»

Toimipaikkakoulutuksen yhtenä muotona olivat ns. kuntaryhmäkokoukset, jolloin lääniä pienempien yhteisöjen edustajat, esim. 8—10 läheisen kunnan terveyssisar et koottiin yhteen ja neuvoteltiin yhteisistä terveydenhuoltokysymyksistä.

Toimipaikkakoulutuksena käytettiin myös henkilökohtaista keskustelua jokaisen lääninterveyssisar en kanssa vähintään kerran vuodessa. Näissä entinen Äiti-Luoma ei huolehtinut ainoastaan alaistensa lääninterveyssisar ten ja heidän alaistensa terveyssisar ten työn ohjauksesta, vaan mikäli tarvis oli, hän oli aina valmis auttamaan, kuitenkin apuaan tyrkyttämättä, myös henkilökohtaisissa vaikeuksissa.

Tyyne Luoma korosti voimakkaasti, että niin lääkintöhallituksen kuin lääninhallituksenkin edustajat ovat virkamiehiä, joiden tehtävänä on nöyrästi kuunnella niiden ihmisten ongelmia, joita varten keskusvirasto on olemassa, ja jotka suorittavat varsinaisen kenttätöy. Hänellä oli sydämallinen ja lämmin, tosin voimakas ja siinä mielessä kenties arkuutta

herättävä asenne alaisiinsa. Hän perusteli itse kaikki tekonsa ja vaati ja kuunteli myös perusteluja alaisiltaan samoin kuin esimiehiltään ja työtovereiltaan. Erikoista hänen johtamistavassaan oli se, että olipa asia miten pieni tahansa, liitti hän sen aina suurempaan kokonaisuuteen ja katsoi jokaista asiaa kokonaisuuden näkökulmasta.

Tutkimustyö oli Tyyne Luoman toinen varsinainen hallinnollinen ase. Jälleen on ihmeteltävä hänen tapaansa elää aikaansa edellä, sillä jo niin varhain kuin 1950-luvun alussa hän käsitti työntutkimuksen ja toimintatutkimuksen tarpeellisuuden työn kehittämiseksi. Kyllikki Paavolan ja Hilkka Kupiaisen laatimassa artikkelissa mainitaan, että terveysisartyon rationalisointia varten sekä lähdetäessä antamaan tieteellistä selvitystä ja perustelemaan terveysisartyötä koko laajuudessaan, katsottiin tarpeelliseksi suorittaa laajempi työntutkimus.¹³⁾ Koska terveysisartyon ratinalisointia koskeva kysymys oli ajankohtainen Pohjoismaissa, perustettiin vuonna 1951 ns. avohuollon toimikunta Pohjoismaista yhteistyötä varten. Varsinaista asiain hoitamista varten valittiin pienempi toimikunta, johon kuuluivat Tyyne Luoma, lääninterveysisart Kätthe Brotherus ja opettaja Kyllikki Paavola. Myöhemmin tätä toimikuntaa täydennettiin ylihoitaja Sylvi Könösellä ja terveysisart Maire Halosella.

Tyyne Luoman oivalluksiin kuului lisäksi se, että mahdollisimman pätevän henkilökunnan on suoritettava tutkimukset alun perin laajamittaisesti ja hätiköimättä. Työntutkimuksen järjestämiseksi ja työntutkijaksi palkattiin fil.maist. Leea Liuksiala, joka aloitti työnsä vuonna 1952. Tämän työntutkimuksen tuloksena tulivat esille ne vaikeudet, joita terveysisartilla oli työssään. Kotisairaanhoidon osuus terveysisarttyössä vaati tämän tutkimuksen mukaan ehdottomasti vielä tarkempaa selvittelyä.

Puuttumatta tässä tarkemmin kaikkiin niihin tutkimuksiin, joita 1950-luvulla suoritettiin, mainittakoon, että fil.lis. Leena Liuksiala suoritti tutkimuksen kotien sairaanhoidon osalta, jota tavallaan jatkoi valtiot.tri Elina Haavio-Mannilan tutkimus kotisairaanhoidon tarpeesta. Mainittakoon, että myöhemmin Columbian yliopisto kiinnostui näistä tutkimuksista. Se kääntyi kirjeitse Tyyne Luoman puoleen tutkimusten englanninkielisten käännösten saamiseksi Yhdysvaltoihin. Tutkimustulosten käännöksiä on pyydetty myös Pohjoismaihin.

Edellä on jo mainittu Tyyne Luoman innokas kansainvälinen vuorovaikutus muun muassa kirjeenvaihdon, matkojen

ja kongressien muodossa. Hänen viimeisten tarkastajavuosiensa kohokohtia oli vuonna 1958 Helsingissä pidetty Maailman Terveysjärjestön (WHO) terveyssisartyön konferenssi, jossa oli osanottajia 26 Euroopan maasta: lääkäreitä, terveyssisaria ja sairaanhoitajia. Sen keskeisenä aiheena oli terveyssisarien ja sairaanhoitajien suorittaman terveyskasvatuksen osuus kansanterveystyössä. Edelleen pohdittiin terveyssisartyön johtoa ja arviointia sekä koulutusta. Tässä konferenssissa nähtiin kuuluisia kansainvälisiä terveydenhuoltohenkilöitä kuten Fernanda Alves Diniz, Letitia Lupea, professori F. C. Brockington jne. Ulla Siivola muistelee tämän konferenssin merkinneen Tyyne Luomalle varsin paljon. Sen jälkeen hän oli nöyränä ja onnellisena todennut: »ne asiat, joita olen ajanut, ovat olleet oikeat».

Tyyne Luoman johtamista: tehtäväjaon selvyys, työohjauksen ja toimipaikkakoulutuksen järjestelmällisyys, työn suunnittelu ja arviointi sekä tutkimustyön hellittämättömyys ovat arvokkaita piirteitä, eivät ainoastaan Tyyne Luoman aikana, vaan kun on kysymys julkisen sektorin korkeasta hallintovirasta, vielä tänäkin päivänä.

Tunnustusta elämäntyölle

Kun Tyyne Luoma siirtyi eläkkeelle toimestaan lääkintöhallituksen terveyssisar-toimen tarkastajana heinäkuun viimeisenä päivänä 1960, oli hänellä takanaan mittava elämäntyö, joka myös monin eri tavoin oli tunnustettu.

Talvisodan muistomitalli annettiin hänelle vuonna 1940. Suomen Valkoisen Ruusun Ritarikunnan ansiomerkin hän sai vuonna 1943.

Florence Nightigale-mitali, jonka Suomessa toistaiseksi on saanut ainoastaan 13 henkilöä, ojennettiin hänelle vuonna 1951. Kahden vuoden kuluttua Mannerheimin Lastensuojelu Liitto kunnioitti Tyyne Luomaa hopeaisella ansiomerkillä ja edelleen kultaisella ansiomerkillä v. 1961. Sairaanhoitajien koulutussäätiön ansiomerkin hän sai v. 1955. Terveystieteiden neuvoksen arvonimi hänelle myönnettiin 25. 2. 1961.

Tyyne Luoman 60-vuotispäivänä paljastettiin sairaanhoitajaopistossa hänen muotokuvansa, jonka olivat maalautaneet Suomen terveyssisar- ja joka oli taiteilija Kirsti Reinin käsialaa.

Suomen terveyssisar- ja neuvolaverkosto sai osakseen laajalti kansainvälistä kiinnostusta ja tunnustusta. Maailman

terveysjärjestö lähetti asiantuntijansa, professori Myron D. Wegmanin Suomeen kesällä 1950 tutkimaan lapsiripulia ja lastenhoitotyötä Suomessa. Julkaisussaan »Lapsiripuli Suomessa», hän mainitsee muun muassa:

»Kävimme lukuisissa terveystaloissa eri puolilla Suomea, myös Pohjois-Lapissa, ja yleensä ne olivat hyvin rakennetut ja mukavat, asunnot aivan tyydyttävät. On asetettu vaatimus terveyssisaresta jokaista väestön 4 000-lukua kohti. Täten, päin vastoin kuin lääkärin kohdalla, terveyssisarsten määrä lähenee tarvetta paljon paremmin ja onkin suurempi kuin monissa varakkaammissa maissa. Kun muistaa että näiden lisäksi toimii 164 kiertävää sairaanhoitajaa varsinaisessa sairaanhoitotyössä ja 317 diakonissaa, ei saata muuta kuin arvostaa korkeaksi terveyssisarstoiminnan kehityksen. Kun vielä toteamme, että terveys-sisarkoulutus on korkeatasoinen — vuoden erikoiskoulutus 3 tai 2 1/2 vuoden säännönmukaisen sairaanhoitajakoulutuksen lisäksi — on epä-mätöntä, että Suomen terveyssisarstoiminta on erinomainen. Sain vaikutelman, että harrastus oli vilpiton ja antaumus työhön todellinen. Suhde väestöön tuntui erinomaiselta ja tiedot hyviltä.

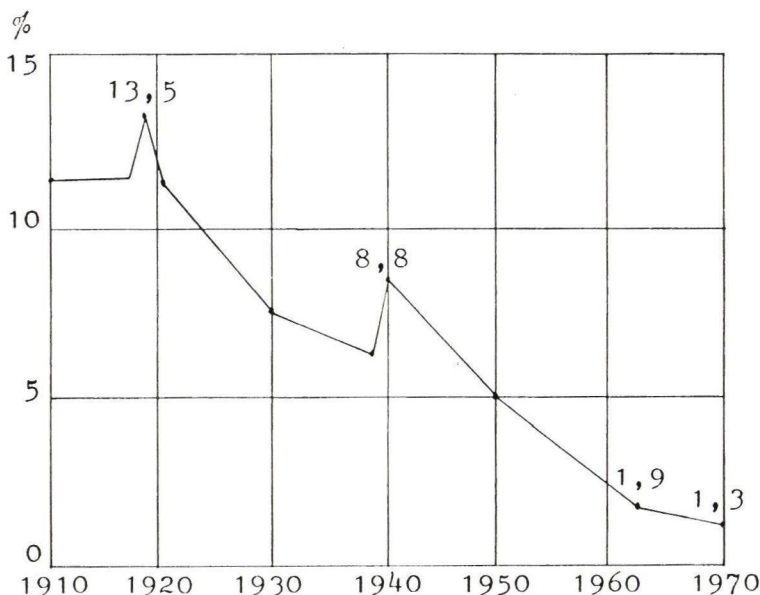
Puutteellisuksiakin on. Esimerkiksi terveyssisarstoiminnan johtajalla, neiti Luomalla, ei ole erikoistuneita avustajia tärkeilläkään aloilla, kuten lastenhuollon ja kouluhoidon aloilla.»²⁰⁾

Muys ruotsalaisilta Tyyne Luoma sai jatkuvaa tunnustusta. Mainittakoon pieni näyte kirjeenvaihdosta vuodelta 1953, jolloin Gerda Höjer ja Karin Elfverson kirjoittivat Tyyne Luomalle:

»Rakas Tyyne. Ruotsin sairaanhoitajataryhdistys tahtoo kauttamme kiittää Sinua kaikesta siitä, jota olet tehnyt maasi terveydenhuollon hyväksi ja kaikesta siitä, jota olet tehnyt niitten ruotsalaisten sairaanhoitajien hyväksi, jotka ovat tulleet Suomeen opiskelutarkoituksessa. Aina palattuaan he ovat olleet iloisia kaikesta näkemästään ja syvästi ihmeissään siitä, mitä Suomi on voinut tehdä sodasta ja rahapulasta huolimatta terveydenhuollon hyväksi.»

Kaikkia näitä tunnustuksia suurempi oli Tyyne Luomalle varmaankin se, että hän hyvin merkittävältä osalta oli saanut olla mukana siinä taistelussa, jonka ilahduttava tulos käy ilmi piirroksesta sivulla 50. Se esittää imeväiskuolleisuutta Suomessa vuosina 1900—1970. Lukuunottamatta sota-ajan äkkinäistä nousua, näyttää piirros, miten selvästi imeväiskuolleisuus alkoi laskea 1920-luvulta alkaen ja vuodesta 1940 lähtien aivan uskomatonta vauhtia.

Tyyne Luoma suoritti elämäntyönsä varsin pienin itselleen koituvien edun. On helppoa olla suuri maailmanparantaja, jos samaan aikaan suuret rahalähteet avaavat sellaisia virkistysmahdollisuuksia, joilla työ muuttuu helpommaksi eikä muistuta uudisraivaajan hiessä otsin suoritettavaa jokahet-

Tämä on Tyyne Luoman elämän todellinen mitali

kistä ponnistusta. Tyyne Luoma kuului tähän ponnistajien joukkoon, joka ansaitsi koko ikänsä palkkaa, johon tuskin nykyään tyytyisivät aloittelevat hallinnon virkamiehet. Hän suoritti suuren työnsä lääkintöhallituksesta käsin yksin, ilman tarvittavia apulaisia. Työ vei niin tarkkaan hänen aikansa, ettei hän perustanut perhettä, ei saanut omia lapsia, ei omalle elämälleen sitä täyteyttä, johon useat ihmiset elämänsä ponnistuksilla itse asiassa tähtäävät. Hänen elämäntyönsä ansaitsee tältäkin kannalta katsoen erityisen tunnustuksen, kun sitä vertaa muiden samanaikaisten suurta elämäntyötä suorittaneiden, mutta samalla itselleen runsaasti aineellisia etuja saaneiden henkilöiden elämään.

Kun Tyyne Luoma siirtyi eläkkeelle, järjestettiin kansallispäivälliset Ravintola Royalissa 28. 10. 1960. Täällä paljastettiin taiteilija Toini Valjakan hänestä maalaama muotokuva, joka samassa tilaisuudessa luovutettiin lääkintöhallitukselle. Tilaisuus on jäänyt osanottajien mieleen hilpeän vakavana, onnellisena ja sydämellisenä. Monet läsnäolijat tajusivat

erään merkittävän aikakauden nyt päättäneen. Läsä oli henkilöitä, jotka muistivat, miten pienestä kaikki oli saanut alkunsa, miten suurten vaikeuksien läpi oli käyty 16 vuodessa. Mutta työ oli onnistunut.

Tyyne Luomalla oli ne neljä ominaisuutta, jotka presidentti Eisenhower nimesi vaatimukseksi suurten tehtävien suorittajille: luonne, vastuuntunto, kyvykkyys ja kokemus.

Viimeinen matka

Tyyne Luoma kuoli Kivelän sairaalassa 26. 1. 1970. Hänen muistotilaisuutensa pidettiin Helsingin sairaanhoitajaopistossa 4. 2. 1970. Hänet on haudattu Kaartin hautausmaalle vanhempiensa sukhautaan. Haudalle on pystytetty terveys-sisaryhdistyksen toimesta hautakivi, jossa on kuvanveistäjä Terho Saksin reliefi.

LÄHTEET

- 1) KLAMI, AILI: Suomen Sairaanhoitajatarliitto 1925—1945, Helsinki 1945.
- 2) Komiteanmietintö 9/1939. Maaseudun terveydenhoito-olot ja niiden parantaminen
- 3) LARSSON, SIGRID: Tyyne Luoma, moniste, 1953.
- 4) LEPPÖ, ERKKI: Terveystenhoidon mallipiirissä saavutettu hyviä tuloksia, Suomen Punainen Risti 9/1945.
- 5) LEPPÖ, ERKKI: Terveystenhoidotyöstä ja sen tehostamisesta sodanjälkeisenä aikana Suomessa, eripainos Kansanvalistusseuran kalenterista 1941.
- 6) LINDROTH, SAIMI: Terveystsisarena tunturipitäjässä, Porvoo 1970.
- 7) LITTUNEN, GRETA: Keskitetty vapaa huolto-työ 1939—1949. Suomen Huolto r.y., Helsinki 1949.
- 8) LUOMA, TYINE: Keskitetty terveystsisartyö. Esitelmä sairaanhoitajien Pohjoismaisessa yhteistyökongressissa Göteborgissa 1950, moniste.
- 9) LUOMA, TYINE: Terveystsisarlaitos, moniste.
- 10) LUOMA, TYINE: Terveystsisaren osuus terveystkasvatustyössä, moniste 1954.
- 11) LUOMA, TYINE: Uusi sairashoidollinen työalote. Eripainos aikakauskirjasta Duodecim 1926 n:o 3.
- 12) PAANO, UNO: Kodinhoitajakoulutuksen historiaa, moniste, Helsinki 1955.
- 13) PAAVOLA—KUPIAINEN: Suomen terveystsisaryhdistys r.y. 25-vuotistaipaleelta, moniste 1963.
- 14) PESONEN, NILO: Terveystenhoidoa koskevan lainsäädännön kehityksestä maassamme. Suomen Lääkärilehti 1971: 26: 3249.
- 15) POHJALA, KYLLIKKI: Kuljin tietäni, Porvoo 1966.
- 16) SAVONEN, SEVERI: Maalaiskuntain yleisen terveystenhoidon käsikirja Helsinki 1945.

- 17) SHIVOLA, ULLA: Lääninterveyssisarlaitos ja terveyssisar työn ohjaus, Sairaanhoidon vuosikirja 1966–67. SHKS.
- 18) Suomen Nainen 4/1924.
- 19) Valtiopäivät 1944, pöytäkirjat I.
- 20) WEGMAN, MYRON: Lapsiripuli Suomessa, lääkintöhallituksen julkaisuja 1951.
- 21) WERMINGHAUS, ESTHER A.: Annie W. Goodrich, New York 1950.
- 22) VILKEMAA, HILJA: Piirteitä Tyyne Luoman elämäntyöstä ja persoonallisuudesta, Terveysisar 1/1970.
- 23) VUORNOS MAIJA: Lapsen asema Suomessa, Porvoo 1971.
- 24) YLPPÖ, ARVO: Elämäni pienten ja suurten parissa, Helsinki 1964.

LISÄKSI

Tyyne Luoman muistiinpanoja, kirjeenvaihtoja ja päiväkirjoja, sekä eräitä virallisia kirjelmiä, joiden päivämäärät erikseen mainittu tekstissä.

Suullisia tiedonantoja ovat antaneet seuraavat henkilöt:

Mervi Ahla, Merja Aspiala, Mona Donner, Aino Durchman, Aarne Eskola, Marja Haapanen, Liisa Hakola, Niilo Hallman, Elina Huttunen, Inkeri Kallela, Else Kalmari, Kirsti Karttunen, Sylvi Köhonen, Hertta-Liisa Nieminen, Lahja Nurminen, Liisa Ollikainen, Eeva-Maija Pikkanen, Kyllikki Pohjala, Viljo Rantasalo, Ulla Siivola, Kerttu Suominen, Anni Tukia, Kirsti Valanne, Heikki Waris ja Hilja Vilkema.

Inkeri Benson: TYTNE LUOMA, PIONEER IN PUBLIC HEALTH NURSING

SUMMARY

Tyyne Luoma was born in 1893. She completed a course in nursing at the Helsinki General Hospital in 1917, and served as a nurse for four years. In 1921 she went to the United States to study at her own expense. She completed a course for public health nurses at the Henry Street Settlement and worked there until 1924. She returned to Finland when the first Finnish-language nursing union was being founded and became its first secretary and also the director of the home nursing centre maintained by the Union. She made a very great contribution to the work of the Union in the early years.

After making two additional study tours to the United States in 1929–1933, she was appointed director of the new State School of Public Health nursing which took over the training of public health nurses previously handled by the Mannerheim League for Child Welfare. Tyyne Luoma performed these duties for 10 years and brought education for public health nurses up to international standards. She became the beloved «mother Luoma» to the students in the institute.

She also worked for the passage of public health acts in this period. In spite of the difficult circumstances, the bills became law in 1944. They formed the cornerstone for rapidly developing work in public health, and

include the following acts: the act on municipal public health nurses, the revised act on municipal midwives and the act on municipal maternity and child health centres. In 1943, Tyyne Luoma was the first person to be appointed to the position of inspector of public health nursing at the national Board of Health — a post required by the Public Health Nursing Act. She served in this capacity until 1960, and thereby had the opportunity to make the network of health clinics she had dreamed of for so long a reality and to further improve public health nursing.

One might have thought that the network of clinics required by the Public Health Acts of 1944 could not have been built immediately — Finland had been at war for nearly 5 years and had suffered much destruction. Nevertheless, voluntary organizations such as the Mannerheim League for Child Welfare and the Finland Relief Inc. the local authorities and the Finnish government to some extent joined forces and in a few years over 400 health centres were either completed or under construction — one for every viable municipality. Finland was probably the first country to build up a dense, effective, network of clinics so rapidly and under such difficult circumstances. This accomplishment has also been recognized internationally; researchers working in various special fields within the UN have called attention to it.

As an inspector of public health nursing, Tyyne Luoma possessed an instinct for modern methods such as in service education and continuous research. She also had the unique ability to work with other influential people in health care and thus accomplished much outside her own sphere of duties, such as the initiation of training for home helps, a new building for the College of nursing. Professor Savonen; Inspector Venny Snellman; Aino Durchman, director, and Irja Pohjola, assistant director of the nursing school; Kyllikki Pohjila, member of parliament; and Oskari Reinikainen, director general of the national Board of Health were some of the influential people Tyyne Luoma worked with.

Tyyne Luoma received many honours for her life's work — the badge of merit of the Finnish Order of the White Rose, the Florence Nightingale medal and the gold badge of merit of the Mannerheim League for Child Welfare. She was awarded the honorary title of Counsellor of Health Care in 1961. The real accomplishment of her life's work, however, was the drastic decrease in infant mortality that occurred during her term of office. In 1940 the rate of infant mortality was still 8 per every 100 children born. In 1960 it was only 2.

To accomplish so much, it was necessary for her to be a firm and demanding administrator, but at the same time she never lost her charm, warmth and human compassion. She died in 1970, and her grave and monument are in the Kaarti cemetery.

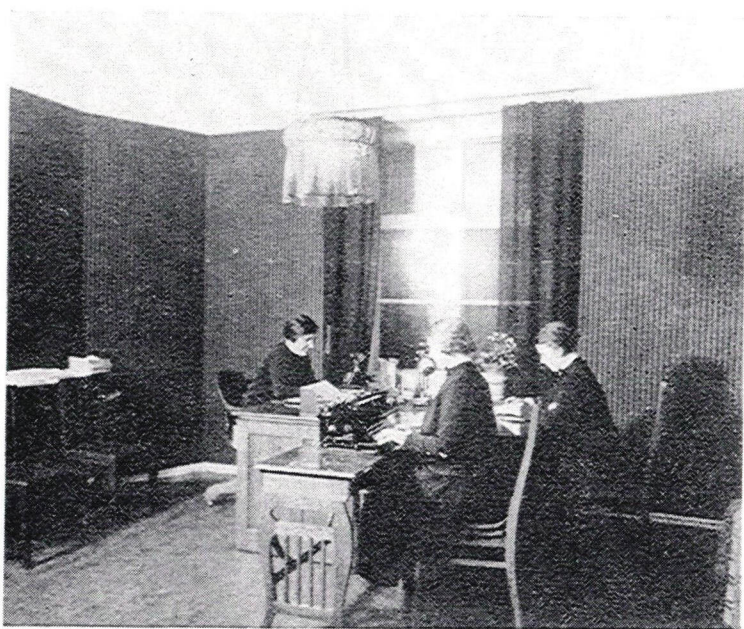
*Tyyne Luoma
ylioppilana v. 1914*

Johan Jaakko ja Liisa Sofia Luoma lapsineen. Tyyne vasemmalla.

*Henry Street Settlementin kiertäviä sairaanhoitajia laukkuineen v. 1923
Tyyne Luoma toinen vasemmalta.*

Suomen Sairaanhoitajatarliiton alkutalpaaleilta. Tyyne Luoma vasemmalta

Terveystenhoolto-opiston johtajattarena.

Terveystissar työssään ennen autojen aikakautta.

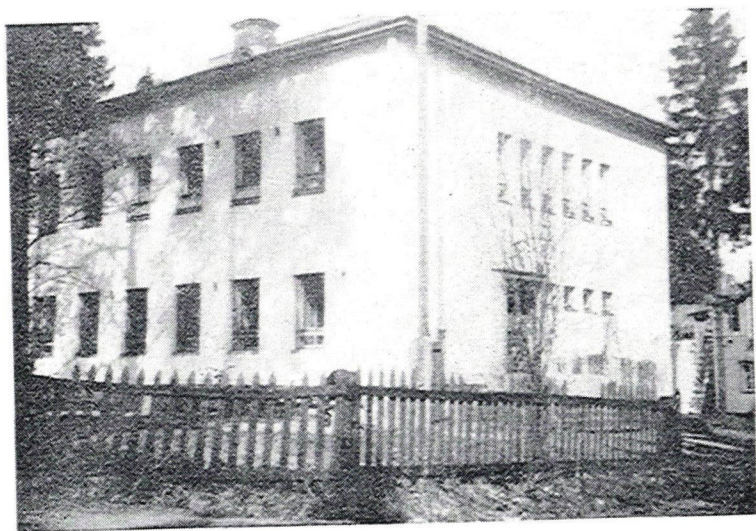

Tyyne Luoma ja Severi Savonen, voimakaksikko.

Neljä naista. Vasemmalta Irja Pohjala, Aino Durchman, Venny Snellman ja Tyyne Luoma.

Malmin malliterveystalo.

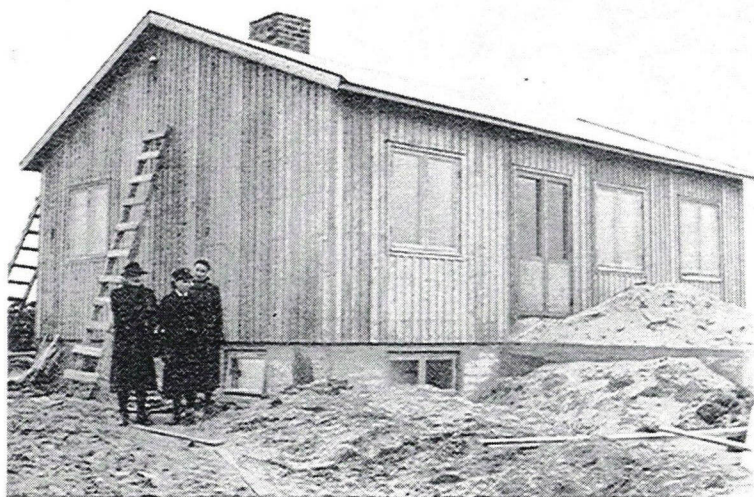
Terveysisäryhdistys 25-vuotisjuhlissa. Vasemmalta Anni Tukia, Aimo Ojala, Tyyne Luoma, Niilo Pesonen, Kyllikki Paavola ja Hilikka Kupiainen.

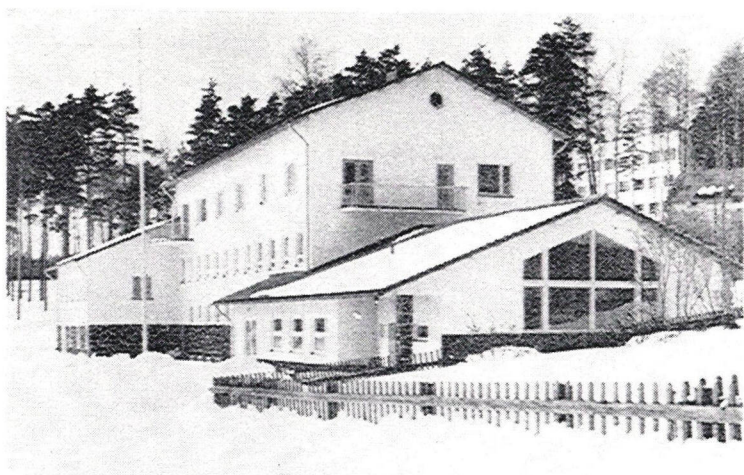
Läänin terveysisäret ja kaupungin johtavat terveysisäret kokouksessaan. Tyyne Luoma neljäs vasemmalta eturivissä.

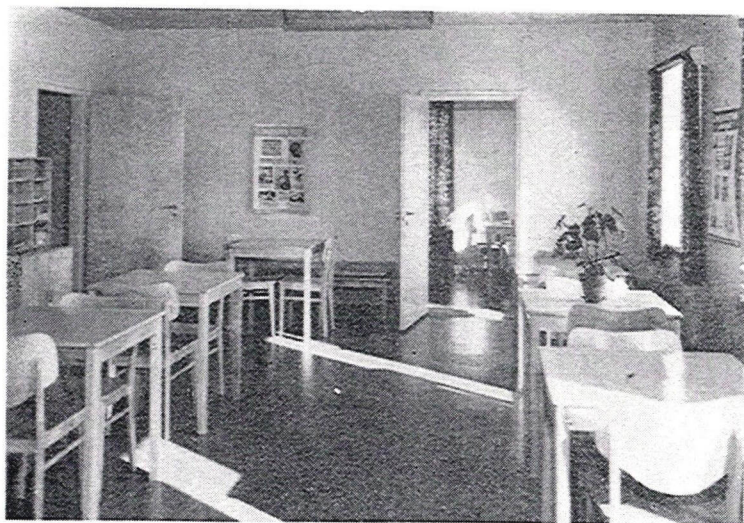
Muolaan lastenneuvola toimi kirkon sakastissa v. 1941.

Sama Muolaan lastenneuvola vuotta myöhemmin omassa terveystalossaan.

Kuusanniemen terveystalo v. 1951 ulkoa.

Sama Kuusanniemen terveystalo sisältä.

Ulkomaisia stipendiaatteja lastenneuvolatyöhön perehtymässä. Korson neuvola v. 1942. Tyyne Luoma toinen oikealta.

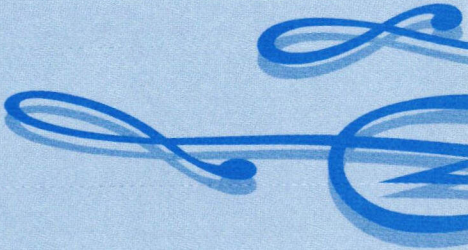
Kirjoittaja käynnillä Henry Street Settlementissä kesällä 1972 samassa vanhassa osassa, jossa Tyyne Luoma 50 vuotta sitten toimi.

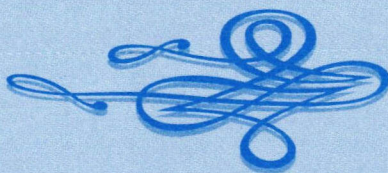
Tyyne Luoma v. 1951 kotonaan Florence Nightingale-mitalin saatuaan

SISÄLLYSLUETTELO

	sivu
Tyyne Luoma, terveydenhoitajatyön uranuurtaja	3
Lapsuus ja koulunkäynti sekä ensimmäiset työkokemukset 1893—1921	4
Ensimmäinen opintomatka Yhdysvaltoihin 1921—1924	7
Paluu Suomeen ja toiminta Suomen Sairaanhoidajatarliitossa 1925—1929	9
Toinen opintomatka Yhdysvaltoihin 1929—1930	11
Terveydenhuolto-opiston johtajattarena 1933—1943 sekä kolmas opintomatka Yhdysvaltoihin 1932	13
Yhteistyö maan muiden terveydenhuollon vaikuttajayksilöiden kanssa	21
Yhteistyö Rockefeller-säätiön kanssa	23
Terveyssisäryhdistyksen perustaminen 1938	25
Vuoden 1944 kansanterveyslait	26
Neuvolaverkoston synty	32
Lääkintöhallituksen terveyssisätoimen tarkastajana 1944—1960	37
Tunnustusta elämäntyölle	42
Viimeinen matka	45
Lähteet	45
Summary	46
Kuvasivut	48
Sisällysluettelo	58

Tyyne Luoma
terveydenhoitajatyön
uranuurtaja

Suomen Terveystieteiden Liitto STHL ry.